

(0)

(1)

Gral

Urednik
Zoran Hamović

Likovna oprema
Dragana Atanasović

Naslov originala
Graham Greene
COLLECTED SHORT STORIES
Copyright © Graham Greene, 1986

(2)

GREAM GRIN

*Osećanje
stvarnosti*

Preveo
Dorđe Krivokapić

1997

CLO

(3)

Džonu i Džilijan Sutro

(4)

(5)

Ispod bašte

Prvi deo

1

Tek pošto mu je doktor rekao, Naravno da činjenica što ne pušite ide vama u prilog, Vildič je shvatio šta je on s toliko takta pokušavao da mu saopšti. Doktor Kejv je poređao duž jednog zida niz rendgenskih snimaka, čije su rolne podsećale pacijenta na one slike zemljine površine snimljene s velikih visina nad kakvima je skapavao u jednom periodu u toku rata, pokušavajući da otkrije lansirnu rampu nalik na sićušnu sivu semenku.

Doktor Kejv je objasnio, Želeo bih da jasno shvatite moj problem. To je bilo vrlo slično sastanku obaveštajaca povodom tako značajne vrhunske tajne koja se mogla poveriti samo jednom službeniku. Vildič je osećao zadovoljstvo što je izbor pao na njega, pa je pokušao da izrazi svoju zainteresovanost i oduševljenje, naginjući se napred i još bliže no ikad zagledajući fotografije sopstvene unutrašnjosti.

Da počnemo s ovog kraja, reče doktor Kejv, da vidimo, april, maj, juni, pre tri meseca, ožiljak koji je ostavila upala pluća sasvim se jasno vidi. To možete ovde da vidite.

Da, gospodine, rekao je Vildič odsutno. Doktor Kejv ga začuđeno pogleda.

Ako sad ostavimo za trenutak na stranu ove fotografije koje su snimljene u međuvremenu i dođemo pra-

vo na ove jučerašnje, primetićete da je ova poslednja skoro potpuno jasna, možete samo jedva da nazrete...

Dobro je , reče Vildič. Doktorov prst se pomerio preko nečega što su mogle biti nadgrobne humke ili tragovi preistorijske poljoprivrede.

Ali ne sasvim, bojim se da kažem. Ako sada pogledate duž ove čitave serije, primetićete kako je napredak bio veoma spor. U stvari, na ovim fotografijama danas ne bi trebalo da se vide nikakvi tragovi.

Žao mi je , reče Vildič. Osećanje krivice zauzelo je mesto zadovoljstva.

Da smo pogledali poslednju ploču izdvojeno, vi biste rekli da nema razloga za uzbunu. Doktorove poslednje tri reči odjeknule su kao zvono. Vildič pomisli, da li on to nagoveštava tuberkulozu?

Tek u odnosu na druge, ta sporost... nagoveštava mogućnost neke opstrukcije.

Opstrukcije?

Postoji šansa da to nije ništa, apsolutno ništa. Ja jedino ne bih bio sasvim srećan da vas otpustim bez jednog detaljnog pregleda. Ne sasvim srećan. Doktor Kejv ostavi fotografije i sede za svoj radni sto. Ta duga pauza učinila se Vildiču kao obraćanje njegovom prijateljstvu.

Naravno , reče on, ako bi vas to usrećilo...

Upravo tada doktor je upotrebio one reči koje su razotkrivale, Naravno da činjenica da ne pušite ide vama u prilog .

O.

Mislim da ćemo zamoliti ser Najdžela Sampsona da obavi taj pregled. U slučaju da tu postoji nešto, ne bismo mogli da nađemo boljeg hirurga... za operaciju.

Vildič je iz ulice Vimpol izašao na Kavendiš skver tražeći taksi. Bio je to jedan od onih letnjih dana kakvih se nije sećao iz detinjstva: siv i kišovit. Taksiji su prilazili pred visoke zgrade tamnocrvene boje koje su delili zubari, i tu su ih odmah hvatali vratari za tek oslobođene žrtve. Naleti vetra koje je juli mesec jedva zagrejavao nanosili su kišu što je iskosa preko praznog istoč-

njačkog pogleda Epstajnovе device kapala niz telo njenog legendarnog sina. Ali bolelo je , reče neki dečiji glas iza njega , Dižeš dreku ni oko čega , neka majka ili guvernanta, odgovori.

2

To se ne bi moglo reći za preglede koje je Vildič izdržao nedelju dana kasnije, ali on nije dizao nikakvu dreku, što je možda samo pogoršalo njegov slučaj u očima doktora koji su njegovu stalozhenost shvatili kao nedostatak vitalnosti. Na nekog laika ulazak u bolnicu ili u neko preduzeće za pružanje usluga ostavlja potpuno isti utisak; postoji osećanje olakšanja i ravnodušnosti; postave ga sasvim bespomoćnog na konvejsku traku a da pri tom nema nikakve odgovornosti ni prema čemu. Vildič je osećao da ga štiti nekakva organizacija, dok je englesko leto kapalo na kupee parkiranih kola. Takvu slobodu nije osetio od kraja rata.

Pregledi su se završili bronhoskopija; a ostalo je i jedno mučno sećanje, koje je opstalo i kroz oblak anestetika, o ogromnoj moćugi koja mu je nabijena niz gušu u grudi a zatim lagano izvučena; probudio se narednog jutra sav nagnječen i odran, tako da je čak i čin izlučivanja predstavljao bol. Ali i to će, rekla mu je bolničarka, proći kroz dan-dva; sada je mogao da se obuče i ode kući. Bio je razočaran prekošću s kojom su ga zgurali s trake ponovo u svet u kome je moglo sve da bude po njegovom izboru.

Da li je sve bilo zadovoljavajuće? upitao je i video po izgledu bolničarke da je pokazao nepristojnu radoznalost.

Ne bih vam umela reći, svakako , reče bolničarka. Ser Najdžel će to proučiti, kad za to bude imao vremena.

Vildič je sedeo na ivici kreveta vezujući svoju kravatu kada je ser Najdžel Sampson ušao. Bilo je to prvi put da je Vildič bio svestan da ga vidi: pre toga on je bio glas koji mu se ljubazno obraćao odnekuda dok je ane-

stezija počinjala da deluje. Bio je početak vikenda i ser Najdžel je bio odeven za odlazak na selo u jedan stari sako od tvida. Imao je razbarušenu sedu kosu i gledao je Vildiča s nekom dalekom pažnjom kao da je on plovak koji tone i izranja usred rečnog toka.

Osećate se bolje, rekao je ser Najdžel samouvereno. Možda.

Nije baš prijatno, reče ser Najdžel, ali vi znate da nismo mogli da vas pustimo da odete a da ne pogledamo, pa recite sami?

Jeste li išta videli?

Ser Najdžel je odavao utisak kao da se naglo kreće niz potok do mirnijih voda i da ponovo baca svoju udicu.

Ne dopustite da vas sprečim u oblačenju, dragi moj mladiću. Gledao je neodređeno po sobi pre nego što je izabrao jednu strogo uspravnu stolicu, a onda se spustio na nju kao da je ona bila sedra koja može da popusti. Počeo je da napipava u jednom od svojih velikih džepova sendvič?

Ima li nekih vesti za mene?

Očekujem da doktor Kejv naiđe kroz koji trenutak. Zadržao ga je neki prilično brbljiv pacijent. Izvukao je veliki srebrni sat iz džepa iz nekog razloga bio je umotan parčetom kanapa. Treba da se nađem sa ženom u ulici Liverpool. Jeste li vi oženjeni?

Nisam.

Eh, onda, briga manje. Deca mogu da predstavljaju veliku odgovornost.

Imam jedno dete ali ona živi jako daleko.

Daleko? Tako dakle.

Nismo se baš često viđali.

Ne mari mnogo za Englesku?

Rasna linija joj otežava stvar. Shvatio je koliko je zvučao detinjasto čim je to izgovorio, kao da je pokušavao da na sebe skrene pažnju jednom bizarnom ispovešću, čak i bez zadovoljstva da u tome uspe.

Eh, da, reče ser Najdžel. Braće ili sestara? Imate li, hoću da kažem.

Starijeg brata. Zašto?

Oh, onako, pretpostavljam da sve to stoji u podacima, reče ser Najdžel, zaokružujući svoju rečenicu. Ustao je i uputio se ka vratima. Vildič je sedeo na krevetu držeći kravatu preko kolena. Vrata su se otvorila i ser Najdžel reče, A, evo doktora Kejva. Sad moram da požurim. Upravo sam pričao gospodinu Vildiču da ću ga ponovo videti. Vi ćete to srediti, zar ne? i nestade.

A što da se ponovo sretnem s njim? Vildič je upitao, a onda je, po izrazu nelagodnosti na licu doktora Kejva, shvatio koliko je glupo bilo njegovo pitanje.

Oh, da, pa naravno, nešto ste pronašli?

Stvarno je velika sreća. Ako se na vreme uhvati...

Ponekad postoji nada?

Oh, uvek ima nade.

I tako, najzad, pomisli Vildič, eto mene ako tako odlučim opet na konvejskoj traci.

Doktor Kejv je izvadio beležnicu za zakazivanje iz svog džepa i rekao kratko, Ser Najdžel mi je dao nekoliko datuma. Deseti je težak za kliniku, ali petnaesti ser Najdžel smatra da ne bi trebalo da odlažemo dalje od petnaestog.

Je li on zagriženi pecaroš?

Pecaroš? Ser Najdžel? Nemam pojma. Doktor Kejv je izgledao uvređen, kao da mu pokazuju neku pogrešnu šemu. Hoćemo li onda petnaestog?

Možda bih vam mogao reći posle vikenda. Zna-te, nisam imao nameru da toliko dugo ostanem u Engleskoj.

Plašim se da vam nisam pravilno preneo da je ovo ozbiljno, veoma ozbiljno. Vaša jedina šansa ponavljam, vaša jedina šansa, govorio je kao telegram, jeste da vam se na vreme ukloni ta smetnja.

A onda, pretpostavljam, život može da se nastavi još koju godinu.

Nemoguće je garantovati... ali bilo je i potpunih izlečenja.

Ne želim da zvučim kao neki dijalektičar, reče Vildič, ali ja treba da odlučim, zar ne, da li želim da se produži ta moja posebna vrsta života.

To je jedini koji imamo, reče doktor Kejv.

Vidim da niste pobožni, oh, molim vas nemojte me pogrešno shvatiti, nisam ni ja. Uopšte nisam radoznao u pogledu budućnosti.

3

Prošlost je bila nešto drugo. Vildič se sećao jednog vođe iz Građanskog rata koji je odjahao iz jedne neodlučene bitke smrtno ranjen. Posetio je kuću u kojoj je bio rođen, kuću u kojoj se oženio, pozdravio nekolicinu preostalih stanara koji nisu prepoznali njegovo stanje, videvši ga samo kao umornog čoveka na konju, i na kraju ali Vildič nije mogao da se priseti kako se ta biografija završila: video je samo jednu priliku presamićenu preko sedla, jer i on je uhvatio, kao i ser Najdžel Sampson, voz od stanice Liverpool Strit. U Kolčesteru je preseo u voz na pruzi za Vinton, i najednom leto je počelo, onakvo leto kakvog se uvek sećao kao jednog od uslova života u Vintonu. Dani su postali tako mnogo kraći od onda. Više nisu počinjali u šest izjutra, pre nego što se svet probudio.

Vinton Hol je pripadao, kada je Vildič bio dete, njegovom ujaku, koji se nikada nije oženio, i on je svakoga leta pozajmljivao tu kuću Vildičovoj majci. Vinton Hol praktično je pripadao Vildičima, sve dok škola nije preseklala taj period, od kraja juna do početka septembra. U njegovom sećanju njegova majka i brat bili su kao senke negde u pozadini. One su čak bile manje upečatljive od aparata na peronu postaje iz koga je kupovao Frajove čokolade za jedan peni po tabli; od hrastovog stabla koje se širilo iznad travnjaka ispred zida od crvenih cigala u njegovoj senci delio je kao dete jabuke vojnicima koji su se tamo zaustavili vrelog avgusta 1914; od grupe srebrnih breza na travnjaku u

Vintonu i pokvarene fontane, zelene od sluzi. U svom sećanju on tu kuću nije delio s drugima: posedovao ju je.

Ipak, ta kuća bila je ostavljena njegovom bratu, a ne njemu; bio je daleko kad mu je ujak umro i od tada se nikada nije vraćao. Brat mu se oženio, imao je decu (zbog njih je fontana bila popravljena), konjušnica iza povrtnjaka i voćnjak, gde je nekada jahao magare, bili su prodati (o tome mu je brat pisao) radi izgradnje opštinskih zgrada, ali Hol i baštu kojih se tako preterano savesno sećao ništa nije moglo da izmeni.

Zašto se onda sada vraćati i sve to videti u tuđim rukama? Da li je to zato što s primicanjem smrti čovek mora svega da se reši? Da se nakupio para, sada bi bio raspoložen da ih podeli. Možda onaj čovek koji je jahao na konju po provinciji nije izgovarao zbogom, kako je to zamišljao njegov biograf, onome što je najviše cenio: on se oslobađao iluzija tako što ih je ponovo gledao jasnim i samrtnim očima, tako da može da bude sasvim bankrot kad smrt stigne. Imao je želju da u tom apsolutnom trenutku ne poseduje ništa sem svoju ranu.

Njegov brat će, znao je Vildič, biti blago iznenađen njegovom posetom. Navikao se na činjenicu da Vildič nikada nije dolazio u Vinton; oni bi se u velikim razmacima susretali u klubu njegovog brata u Londonu, jer Džordž je u to vreme bio udovac i živio sam. Uvek je drugima govorio o Vildiču kao čoveku koji je nesrećan kad je na selu, kome su bili potrebni širi prostori i čudniji ljudi. Bila je sreća, ukazivao je, što je kuća bila njemu ostavljena, jer bi je Vildič verovatno prodao kako bi mogao dalje da putuje. Stalno u pokretu, nikada da se duže zadrži na jednom mestu, bez žene, bez dece, sem ako su tačne glasine da je u Africi... ili možda negde na Istoku... Vildiču je bilo sasvim jasno kako je njegov brat govorio o njemu. Njegov brat bio je ponositi vlasnik travnjaka, bazena sa zlatnim ribicama, popravljene fontane, puteljka obraslog lovorom koji su, dok su bili deca, nazivali Tamni Puteljak, jezera, ostrvceta... Vildič je gledao kroz prozor na ravan i tvrd pejzaž Istočne Angli-

je, proređenu živicu, oštru travu, koja mu je uvek izgledala jalova zbog soli danske krvi. Svih tih godina njegov brat posedovao je sve to, a pojma nije imao šta bi moglo da leži ispod bašte.

4

Aparat za prodaju čokolade nestao je sa postaje u Vintonu, a postaja je bila unapređena u toku godina nacionalizacije u stanicu; dimnjaci fabrike cementa dimili su duž horizonta, a opštinske kuće sada su stajale po tri u dubinu čitavim nizom.

Vildičov brat čekao je u Hamberu na izlazu. Nekakav poznat miris ugljene prašine i laka nestao je iz čekaonice i tu je umesto povijenog i sedog nosača stajao samo neki dečak koji je od njega uzeo kartu. U detinjstvu skoro čitav svet vam izgleda stariji od vas.

Zdravo, Džordže, reče on odsutno pozdravljajući stranca koji je sedeo za volanom.

Kako ide, Vilijame? pitao je Džordž dok su brektali putem sastavni deo njegovog karaktera bilo je to što on, kao seljak, nikada nije naučio dobro da vozi kola.

Duga krečnjačka padina malog brda najviša tačka pre planine Ural jednom su mu rekli vodila je dole ka selu između bodljikavih živica. S leve strane nalazila se napuštena krečnjačka jama isto je tako bila napuštena i pre četrdeset godina, kada se verao svud po njoj tražeći blago u obliku mrkih grumena pirita koji su, kada se polome, pokazivali unutrašnjost od svetlucavog srebra.

Sećaš li se kad smo tragali za blagom?

Za blagom? reče Džordž. Oh, misliš na one komade gvožđa.

Da li su to bila ona duga letnja popodneva u krečnjačkoj jami koja su ga navela da sanjari ili da tako živo zamišlja otkriće pravog blaga? Ako je to bio san, onda je to bio jedini san koga se sećao iz svih tih godina, ili, ako je to bila neka priča koju je on proširio našavši se uveče u krevetu, to je sigurno onda bio poslednji napor poetske imaginacije koja je kasnije bila tako

kruto stavljena pod kontrolu. U raznim službama koje su ga tokom niza godina vodile od jednog do drugog dela sveta, mašta je obično predstavljala kvalitet koji je trebalo suzbijati. Posao se sastojao od obezbeđivanja činjenica, nekoj kompaniji (za uvoz i izvoz), nekim novinama, nekom vladinom departmanu. Razmišljanje je bilo obeshrabrivano. Sada je dete koje je sanjalo bilo na samrti od iste bolesti kao i taj čovek. Toliko se razlikovao od tog deteta da je bilo čudno i pomisliti da ga dete neće nadživeti i nastaviti dalje ka sasvim različitoj sudbini.

Džordž je rekao, Uočićeš neke promene, Vilijame. Kada sam dogradio kupatilo, zaključio sam da moram da demontiram cevi koje idu do fontane. Ima nekakve veze s pritiskom. Uostalom, više nema dece koja bi uživala u njoj.

Ni ja se u svoje vreme nisam igrao u njoj.

Za vreme rata dao sam da mi se prekopa travnjak za tenis, a posle jedva da je vredelo vraćati ga.

Zaboravio sam da je i postojao nekakav travnjak za tenis.

Zar ga se ne sećaš, između bare i bazena sa zlatnim ribicama?

Bare? Oh, hoćeš da kažeš onog jezera i ostrvceta?

A i nije bilo neko jezero. Mogao si da preskočiš na to ostrvce ako se malo zatrčiš.

Mislio sam o njemu kao o mnogo većem.

Ali, sve mere su se promenile. Samo kepecu svet uvek ostaje iste veličine. Čak je i zid od crvenih cigala koji je odvajao baštu od sela bio niži nego što je pamtio jedva nekih pet stopa, ali da bi pogledao preko njega u ono vreme, on je uvek morao da se uspenra na neke stare panjeve debelo prekrivene bršljanom i prašnjavom paučinom. Njima nije bilo ni traga kada su stigli kolima: sve je bilo jako uredno na sve strane, a jedna lepa gvozdena vrata stajala su na mestu klatno-vrata koja su oni uništili još kao deca.

Vrlo lepo održavaš ovo mesto, reče on.

Ne bih u tome uspeo bez bašte za pijacu. To mi omogućava da prikazem platu baštovana kao trošak. Imam jako dobrog računovođu.

Bio je smešten u sobu njegove majke, s pogledom na travnjak i srebrne breze; Džordž je spavao u sobi koja je nekada pripadala njegovom ujaku. Mala spavaća soba iza sledećih vrata, koja je bila njegova, sada je pretvorena u kupatilo s pločicama – jedino je pogled ostao nepromenjen. Mogao je da vidi grmlje lovora onamo gde je počinjao Tamni Puteljak, ali i ono je bilo manje. Da li je konjanik na samrti video isto toliko promena?

Sedeći te večeri uz kafu i brendi, u toku dugih porodičnih predaha, Vildič se pitao zar je bilo moguće da je on kao dete bio toliko tajanstven da nikome nije ispričao o svom snu, svojoj igri, ili šta je to već bilo. U njegovom sećanju ta avantura trajala je nekoliko dana. A kada se završila, on je pronašao put do kuće u ranu zoru dok su svi još spavali: postojao je i pas po imenu Džou koji mu je preprečio put, tako da je pao u veliku rosu na travnjaku. Svakako da je morala postojati nekakva osnovna činjenica na kojoj je ta priča bila sazdana. Možda je bio pobegao, možda je bio van kuće čitavu noć – na ostrvu na jezeru ili sakriven u Tamnon Puteljku – i za vreme tih časova izmislio čitavu priču.

Vildič uze i drugu čašu brendija i upita kao da želi da ispita, Sećaš li se ičega od onih leta kad smo kao deca bili ovde? Bio je svestan nečeg neuverljivog u tom pitanju: tog naizgled bezazlenog početnog gambita ratnih saslušanja.

U ono vreme uopšte mi nije bilo mnogo stalo do tog mesta, reče Džordž za veliko čudo. A ti si bio malo tajanstveno kopile.

Tajanstven?

I nisi pokazivao želju da saraduješ. Prema tebi sam gajio jako osećanje dužnosti, ali ti to nikada nisi shvatio. Kroz godinu-dve trebalo je da pođeš u školu za mnom. Pokušavao sam da te naučim najosnovnijim

stvarima o kriketu. Ali tebe to nije interesovalo. Bog sveti zna šta je tebe interesovalo.

Da istražujem? predložio je Vildič, smatrajući da je to lukavo učinio.

Nije bilo mnogo šta da se istražuje na četrnaest jutara zemlje. Znaš, imao sam velikih planova za ovo mesto kad je postalo moje. Bazen za plivanje – tamo gde je bio travnjak za tenis – sad je tu uglavnom krompir. Isto tako sam mislio i da isušim onu baru – samo se legu komarci. Eh, dodao sam dva kupatila i modernizovao kuhinju, a i to me je koštalo četiri jutra ispaše. Iza kuće sada možeš da čuješ decu kako mauču iz opštinskih kuća. Sve me je to nekako razočaralo.

Drago mi je bar što nisi isušio jezero.

Dragi moj momče, a zbog čega ti to stalno nazivaš jezerom? Pogledaj ga ujutro pa ćeš videti koliko je to apsurdno, voda ni na jednom mestu nije dublja od dve stope. Dodao je, Eh, sad, ovo mesto me neće nadživeti. Moja deca nisu zainteresovana, a i fabrike počinju da se podižu u ovom pravcu. Dobiće sasvim pristojnu cenu za ovu zemlju – nemam mnogo šta drugo što bih im ostavio. Dodao je još šećera u svoju kafu. Sem, naravno, ako ti ne želiš da ga preuzmeš kad mene više ne bude bilo?

Nemam ja tih para, a uostalom, nema razloga da se veruje da ja neću prvi umreti.

Majka je bila protiv toga da prihvatim to nasleđstvo, reče Džordž. Nikada joj se nije sviđalo ovo mesto.

A ja sam mislio kako je ona volela da ovde provodi leta. Zapanjio ga je taj veliki jaz između njihovih sećanja. Kao da su govorili o različitim mestima i različitim ljudima.

Bilo je strašno nezgodno i uvek je imala neprijatnosti s baštovanom. Sećaš se Ernesta? Pričala je kako iz njega mora da iščupa svako povrće. (Uzgređ rečeno, još uvek je živ, mada naravno u penziji – trebalo bi da ga ujutro posetiš. Biće mu drago. On još uvek oseća da po-

seduje ovo imanje.) A onda, znaš, ona je uvek smatrala kako bi za nas bilo bolje ako bismo mogli da odemo na obalu. Imala je neku predstavu da nas lišava jednog prava kofice i ašovi i kupanje u morskoj vodi. Jadna mama, nije mogla sebi da dozvoli da odbije ujka-Henrijevo gostoprimstvo. Mislim da je u duši krivila oca što je umro a da nije obezbedio odmora na moru.

Jesi li o tome pričao sa njom u ono vreme?

Oh, nisam, nisam tada. Naravno da je morala pred decom da održava fasadu. Ali kada sam nasledio imanje ti si bio u Africi ona je upozorila Meri i mene na poteškoće. Imala je veoma odlučne stavove, znaš, u pogledu svih vrsta misterija, i to ju je okrenulo protiv bašte. Previše žbunja, govorila je. Želela je da sve bude vrlo uredno. Rano fabijansko obrazovanje, rekao bih.

Baš čudno. Ja kao da je nisam vrlo dobro poznao.

Ti si strasno voleo žmurke. Njoj se to nikada nije sviđalo. Opet nekakva misterija. Mislila je da je to pomalo morbidno. Jednom nismo uopšte mogli da te pro-nađemo. Satima te nije bilo.

Jesi li siguran da je to bilo više sati? A ne čitava noć?

Ja se toga lično uopšte ne sećam. Mama mi je pričala o tome. Jedno vreme su pili brendi u tišini. A onda je Džordž rekao, Tražila je od ujka-Henrija da iskrči Tamni Puteljak. Smatrala je da je nezdrav sa svim tim paukovim mrežama, ali on nikada nije ništa preduzeo u tom pogledu.

Baš me čudi što ti nisi.

Eh, to mi je bilo na spisku, ali druge stvari su imale prednost, a sada kao da se ne isplati još nešto menjati. Zevnuo je i protegnuo se. Navikao sam da idem rano na spavanje. Nadam se da nemaš ništa protiv toga. Doručak u 8.30?

Zbog mene nemoj ništa da menjaš.

Ima samo jedna stvar koju sam zaboravio da ti pokažem. U tvom kupatilu vodokotlić je malo komplikovan.

Džordž je pošao na sprat ispred njega. Rekao je, Ovdasnji vodoinstalater nije dobro obavio posao. Sad, kad povučesh ovu ručicu, videćeš da ispiranje nikako ne prestaje. Moraš to da uradiš još jednom ovako naglo.

Vildič je stajao kraj prozora i gledao napolje. Tamo iza Tamnog Puteljka i prostora gde je moralo da bude jezero, mogao je da vidi tračke svetlosti koja je dolazila iz opštinskih zgrada; kroz jedan razmak u lovoru čak su mogle da se vide i ulične svetiljke, a mogao je da čuje prigrušen zvuk više televizora u kome su bili spojeni različiti programi kao disonantan žamor neke gomile ljudi.

Rekao je, Ovaj pogled bi se dopao majci. Puno toga što je bilo misteriozno sada je nestalo.

Meni se lično ovako više sviđa, reče Džordž, kada je zimsko veče. To je neka vrsta druženja. Kad čovek ostari, onda više ne želi da se oseća usamljen na brodu koji tone. Kako ja ne idem u crkvu... dodao je, ostavljajući rečenicu da leži kao neki torzo na boku.

Bar nismo šokirali majku na taj način, ni ti ni ja.

Ponekad žalim što joj nisam udovoljio, ipak, kada se radilo o Tamnom Puteljku. A ona bara kako je samo mrzela tu baru.

Zašto?

Možda zato što si ti voleo da se kriješ na onom ostrvcetu. Opet tajanstvenost i misterioznost. Nisi li ti jednom nešto napisao o njemu? Nekakvu priču?

Ja. Priču? Naravno da nisam.

Ne sećam se okolnosti. Mislio sam u nekakvom školskom časopisu? Tako je, sada sam siguran u to. Bila je zbilja ljuta i ispisala je neke nepristojne primedbe po margini plavom olovkom. Jednom prilikom sam ih video. Jadna mama.

Džordž je krenuo napred u spavaću sobu. Rekao je, Izvini što nema svetiljke pored kreveta. Prošle nedelje se razbila, a od onda nisam išao u grad.

Ne smeta. Ne čitam u krevetu.

Imam neke dobre detektivske priče u prizemlju ako želiš neku.

Neke o misterijama?

Eh, mama ih nikada nije marila. One su se svrstavale pod zagonetke. Zato što je uvek postojao nekakav odgovor.

Pored kreveta nalazila se mala polica s knjigama. Rekao je, Ovamo sam doneo neke od maminih knjiga pošto je umrla i stavio ih u njenu sobu. Samo one koje je ona volela, a koje nijedan prodavac knjiga nije htio da uzme. Vildič uze jednu knjigu, *Moje šegrtovanje* od Beatris Veb. Sentimentalna, pretpostavljam, ali nisam htio jednostavno da bacim njene omiljene knjige. Laku noć. Ponovio je, Izvini zbog lampe pored kreveta,

Stvarno ništa ne smeta.

Džordž je zastao na vratima. Rekao je, Drago mi je da te vidim ovde, Vilijame. Ponekad sam mislio da izbegavaš ovo mesto.

A što bih?

Pa, znaš kako je. Ja više ne idem u robnu kuću Harrods zato što sam tamo bio s Meri nekoliko dana pre nego što je umrla.

Ovde niko nije umro. Sem ujka-Henrija, pretpostavljam.

Nije, naravno da nije. Ali zašto si ti, tako iznenada, odlučio da dođeš?

Običan hir, reče Vildič.

Pretpostavljam da ćeš uskoro opet u inostranstvo?

Pretpostavljam.

Pa, laku noć. Zatvorio je vrata.

Vildič se skinuo, a onda, zato što je osetio da je san još daleko, seo je na krevet ispod slabe svetiljke na sredini prostorije i bacio pogled na nizove pohabanih knjiga. Otvorio je gospođu Beatris Veb, neku njenu priču o kongresu sindikata, i vratio je na mesto. (Temelji buduće Zemlje blagostanja bili su verno i neinteresantno postavljeni.) Bio je tu i jedan broj pamfleta Fabijanskog društva naveliko ispodvlačenih plavom olovkom koje se Džordž sećao. Na jednom mestu gospođa Vildič primetila je grešku za jedan decimal u nekoj statistici koja

se odnosila na uvoz poljoprivrednih proizvoda. Kakva je strasna koncentracija bila uložena u to otkriće. Možda zato što se njegov sopstveni život primicao kraju, on pomisli kako bi malo od toga, u slučaju skoro nemogućće budućnosti, ona ponela sa sobom. Bajka bi u takvom jednom slučaju bila vredniji predmet od fabijanskog grafikona, ali njegova majka nije imala povoljno mišljenje o bajkama. Jedina knjiga za decu na tim policama bila je istorija Engleske. Naspram jedne priče pune zanosu o bici kod Aženkura, ona je olovkom besno napisala,

I na kraju kakvo je dobro od toga ispalo?

Reče mali Piterkin.

Činjenica da je njegova majka citirala jednu pesmu sama po sebi bila je značajna.

Nepogoda koju je ostavio za sobom u Londonu išla je na istok za njim, a sada ga je i pretekla kratkim naletima vetra i kišom koja je udarala u okno. Pomislio je, bez ikakvog razloga, Biće to burna noć na ostrvcetu. Bio je razočaran što je od Džordža saznao da je poreklo sna koji je putovao sa njim oko sveta možda bila samo jedna obična priča koja je bila izmišljena za školski časopis i ponovo zaboravljena, i upravo kada mu se ta pomisao javila, ugledao je na polici uvezane u knjigu brojeve lista *Varburijan*.

Izvadio ju je, pitajući se zbog čega li ju je njegova majka sačuvala, i našao jednu stranu koja je bila presačijena. Bio je to prikaz utakmice u kriketu protiv Lansinga, a gospođa Vildič je ispisala svoje opaske na margini: Vildič broj Jedan dobro je obavio posao duboko u polju. Na jednoj drugoj presačijenoj stranici nalazio se pasus pod nazivom Debatno društvo: Vildič Mlađi sažeto je obradio zaključak. Zaključak je bio da ova Kuća nema poverenja u socijalnu politiku vlade Njenog Visočanstva. Znači da je i Džordž u ono vreme bio član fabijevaca.

Ovoga puta otvorio je knjigu nasumice i iz nje je ispalo jedno pismo. Imalo je odštampano zaglavlje, Dekanov Dom, Varburi i u njemu je stajalo, *Draga gospođo Vildič, bilo mi je žao kada sam primio Vaše pismo od trećeg ovog meseca i uvideo da ste nezadovoljni tom malom fantazijom koju je objavio Vaš mlađi sin u listu Varburijan.* Mislim da ste zauzeli prilično ekstreman stav o priči za koju se meni čini da predstavlja dobru i maštovitu vežbu za dečaka od trinaest godina. Očigledno da je na njega uticalo čitanje knjige *Zlatno doba* u toku tromesečja koju je, iako je možda izmaštarena, napisao guverner Engleske banke. (Gospođa Vildič je stavila nekoliko plavih uzvičnika na marginu što je možda trebalo da predstavlja njeno mišljenje o Banci.)

Ostrvo s blagom koje se čitalo prošlog tromesečja takođe je možda doprinelo. U Varburiju nam je oduvek bila namera da podstičemo imaginaciju koju mislim da ste prilično grubo ocrnili kad ste napisali glupe maštarije. Mi smo se oprezno držali svog dela dogovora, znajući Vaša snažna osećanja, a dečak nije podvrgnut, kako to Vi kažete, nikakvim religioznim upućivanjima. Iskreno rečeno, gospođo Vildič, ne mogu da vidim nikakvog traga religioznih osećanja u toj maloj maštariji pročitao sam je i po drugi put pre nego što sam Vam se obratio pismom a blago je zaista, plašim se da kažem, previše materijalno i ostavljeno na milost i nemilost onih koji provaljuju i krađu.

Vildič je pokušao da pronađe mesto iz koga je pismo ispalo, polazeći od datuma na pismu. Na kraju ga je pronašao: Blago na ostrvu, napisao V. V.

Vildič počeo da čita.

5

Usred bašte nalazilo se veliko jezero i nasred jezera jedno ostrvo sa šumom. Nisu svi znali za to jezero, jer da biste stigli do njega, morali ste da se probijete kroz dug taman puteljak, a nervi mnogih ljudi nisu bili dovoljno snažni da bi izdržali do kraja. Tom je znao da je postojala mo-

(22)

gućnost da ga niko ne uznemirava u tom zastrašujućem predelu i zato je tamo napravio splav od starih sanduka i jednog sumornog i vlažnog dana kada je znao da će svi sedeti zatvoreni u kući, odvukao je taj splav na jezero i odvešao na ostrvo. Bar koliko je njemu bilo poznato, on je bio prvi koji je posle više vekova pristao tamo.

Na ostrvu je sve bilo preveliko, ali po jednoj mapi koju je pronašao u nekom prastarom kovčegu na tavanu izvršio je svoja merenja, tri koraka na sever od visokog bora u obliku kišobrana u sredini, a onda dva koraka udesno. Izgledalo je kao da nema ničeg drugog sem šipražja, ali on je sa sobom doneo pijuk i ašov, i snagom skoro natprirodnog naprezanja otkrio je jedan gvozdeni obruč utonuo u travu. Isprva je mislio da će biti nemoguće da se pokrene, ali ubacivši vrh pijuka i koristeći ga kao polugu podigao je neku vrstu kamenog poklopca, a tamo ispod njega, idući pravo u tamu, nalazio se dug uzan prolaz.

Tom je posedovao natprosečnu hrabrost, ali čak se ni on ne bi usudio da ide dalje da nije bilo tog strašnog stanja u porodičnom imetku od smrti njegovog oca. Njegov stariji brat želeo je da ide u Oksford, ali će zbog nedostatka novca verovatno morati da plovi kao običan mornar, a sama kuća, koju je njegova majka strasno volela, bila je pod hipotekom do guše kod nekog čoveka u Sitiju po imenu Ser Sajlas Dedhem¹ čije ime nije lažno predstavljalo njegovu prirodu.

Vildič skoro ostavi čitanje. Nije mogao da izmiri detinjastu priču sa snom koga se sećao. Jedino sumorna vlažna noć izgledala je istinito dok je grmlje šušalo i sa njega kapalo, a breze se napolju njihale. Od pisca se očekivalo, tako je on to uvek shvatao, da dovede u red i obogati onaj doživljaj koji je bio izvor njegove priče, ali u tom slučaju bilo je jasno da darovitost mladoga Vildiča nije bila namenjena književnosti. Čitao je sa sve većom razdraženošću želeći da po ko zna koji put dovikne tom svom trinaestogodišnjem pretku, *Zašto si to isпустиo? Zašto si to izmenio?*

¹Dedhem u prevodu znači mrtva šunka, prim. prev.

(23)

Taj prolaz izlazio je na veliku pećinu poduprtu od poda do tavanice zlatnim polugama i kovčezima prepunih španskog novca od osam reala. Bilo je tu i dragoceno raspeće gospođa Vildič podvukla je tu reč plavom olovkom ukrašeno dragim kamenjem koje je svojevremeno krasilo kapelu španskog jedrenjaka, a na mermernom stolu nalazili su se pehari od dragocenog metala .

Ali, kako se on sećao, bio je to jedan kuhinjski kredenac, i nije bilo nikakvog španskog novca od osam reala, nikakvog raspeća, a što se tiče španskog jedrenjaka...

Tom je zahvaljivao blagonaklonom Providenju koje ga je prvog odvelo do mape na tavanu , (ali nije bilo nikakve mape. Vildič je poželeo da ispravi priču, stranicu po stranicu, baš kao što je to učinila i njegova majka plavom olovkom) zatim i svom bogatom nađenom blagu (njegova majka napisala je na margini, imajući na umu blagonaklono Providenje, Nikakvog traga religioznom osećanju!!). Napunio je džepove novčićima od osam reala i stavivši po jednu šipku ispod svakog pazuha, uputio se nazad duž prolaza. Nameravao je da svoje otkriće zadrži u tajnosti i da polako, iz dana u dan, prebaci to blago u orman u svojoj sobi, te da tako na kraju iznenadi svoju majku na kraju raspusta tim iznenadnim bogatstvom. Bezbedno se vratio kući a da ga niko nije primetio, i te noći u krevetu ponovo je prebrojao svoje novo blago dok je kiša napolju padala i padala. Nikada nije bio čuo takvu nepogodu. Bilo je to kao da je neki zao duh njegovog starog pretka gusara besneo protiv njega (Gospođa Vildič je napisala, Večna kazna, pretpostavljam!) i, zbilja, narednog dana, pošto se vratio na svoje ostrvo na jezeru, čitava stabla bila su iščupana iz korena i sada ležala preko ulaza u prolaz. I još gore, bilo je došlo do klizanja zemljišta, i sada pećina mora da leži zauvek sakrivena ispod vode jezera. Međutim , mladi Vildič kratko je dodao pre četrdeset godina, i ono već prikupljeno blago bilo je dovoljno da se spase porodični dom, a njegov brat pošalje u Oksford.

Vildič se skinuo i legao u krevet, a onda je ležao na leđima i slušao nepogodu. Kakvu trivijalno konvenci-

onalnu maštariju je V. V. iskonstruisao i to iz čega? Nije bilo nikakve sobe na tavanu verovatno nije bilo ni splava: to su bile uvodne stvari koje nisu bile bitne, ali zbog čega je V. V. falsifikovao samu avanturu? Gde je bio onaj čovek s bradom? Ona stara kreštava žena? Naravno da je sve to bio samo san, nije moglo da bude ništa drugo do san, ali i sam san bio je nekakav događaj, slike iz tog sna imale su sopstvenu celinu, i on oseti profesionalnu ljutnju zbog ovog lažnog izveštaja kakvu je upravo i njegova majka osetila kada je naišla na grešku u fabijanskoj statistici.

Pa ipak, dok je tako ležao u majčinom krevetu i razmišljao o njenom krutom preispitivanju priče Vilijama Vildiča, još jedna teorija falsifikacije pala mu je na pamet, možda jedna pravednija. Setio se kako su agenti koji su se padobranima spuštali u Francusku u toku onih teških godina posle 1940. morali da upamte izmišljenu priču koju su mogli da ispričaju, u slučaju da budu mučeni, u kojoj je bilo dovoljno istine koja se mogla proveriti. Možda je pre četrdeset godina pritisak na V. V. da ispriča bio skoro isto toliko veliki, tako da je bio prinuđen da nađe rasterećenje u mašti. Pa, neki agent koji je bio ubačen u okupiranu teritoriju uvek je imao vremensku granicu posle hvatanja. Drži islednike na odstojanju ćutanjem ili lažima taman toliko vremena, a onda možeš sve da im ispričaš. To vremensko ograničenje u njegovom slučaju svakako je odavno bilo prošlo, majku više nije mogao da povredi, i Vildič je po prvi put namerno dopustio svojoj strasti da se seća.

Ustao je iz kreveta i, pošto je našao nekakav ispečatiran papir, verovatno namenjen plaćanju poreza, Vinton Smol Holdings Limited, u fioci pisaćeg stola, počeo je da piše opis onoga što je pronašao ili sanjao da je pronašao ispod bašte Vinton Hola. Letnja noć vlažno je njuškala oko prozora baš kao i pre pedeset godina, ali, dok je pisao, ona poče da bleđi i da se povlači; drveće u bašti postalo je vidljivo, tako da, kada je posle nekoliko sati pisanja podigao pogled, mogao je da vidi

konture porušene fontane i ono za šta je pretpostavljao da su lovori u Tamnom Puteljku, slični nekakvom pogrbljenom starcu koji stoji na nepogodi.

Drugi deo

1

Nije bitno kako sam stigao na ostrvo na jezeru, u stvari nije važno ni kakvo je vreme bilo, kao što kaže moj brat, to je plitka bara u kojoj je voda samo dve stope duboka (pretpostavljam da splav može da pliva po vodi koja je samo dve stope duboka, i svakako da sam uvek morao da dolazim na jezero iz pravca Tamnog Puteljka, tako da uopšte nije neverovatno da sam tamo napravio svoj splav). Nije važno ni koje je doba dana bilo

mislim da je bilo veće, i ja sam se sakrio, kako se sećam, u Tamni Puteljak zato što Džordž nije imao hrabrosti da me tamo traži. Uveče je padala kiša, baš kao što i sada pada, i Džordža su sigurno pozvali da se skloni u kuću. Sigurno je ispričao majci kako nije mogao da me pronade, a ona me je sigurno dozivala sa prozora na spratu, s prednje i zadnje strane možda je to bio događaj o kome je Džordž večeras pričao. Nisam siguran u te podatke, oni su samo naizgled verovatni, ja još uvek ne mogu da *vidim* ono što opisujem. Ali znam da tada nisam našao Džordža i majku više dana... Ne može biti, ma šta rekao Džordž, da sam ispod zemlje proveo manje od tri dana i noći. Zar je stvarno mogao da zaboravi takav jedan neobjašnjiv događaj?

A evo mene kako već proveravam svoju priču kao da je to nešto što se doista dogodilo, jer kakvog uopšte značaja ima Džordžovo sećanje na događaje u nekom snu?

Sanjao sam kako sam prešao jezero, sanjao sam... to je jedina izvesna činjenica i ja je se moram držati, činjenice da sam sanjao. Kako bi moja jadna majka bila žalosna ako bi mogla da zna da sam, makar i na trenutak,

počeo da mislim na ove događaje kao istinite... ali, naravno, kada bi to bilo moguće da ona zna šta ja sada mislim, ne bi bilo granica toj oblasti mogućnosti. Onda sam sanjao da sam prešao preko vode (bilo plivajući ja sam već mogao da plivam kada sam imao sedam godina bilo da sam pregazio, ako je jezero doista tako malo kako Džordž smatra, bilo da sam preveslao na splavu) i uspeo se uz padinu ostrva. Mogu da se prisećim trave, šipražja, grmlja i na kraju jednog šumarka. Ja bih ga opisao kao šumu da već nisam uvideo, u visini baštenskog zida, kako se stvari s godinama smanjuju. Ne sećam se bora u obliku kišobrana koji je V. V. opisao pretpostavljam da je ukrao to stoletno stablo iz *Ostrva s blagom*, ali znam da sam, kada sam stigao do šumarka, bio potpuno sakriven od pogleda iz kuće, a stabla su bila dovoljno blizu jedno drugom da bi me zaštitila od kiše. Ubrzo sam se izgubio, a opet, kako je bilo moguće da se izgubim ako to jezero nije bilo veće od bare, a to ostrvo samim tim jedva veće od gornje površine kuhinjskog stola?

I opet zatičem sebe kako proveravam svoja sećanja kao da su činjenice. San ne vodi računa o veličini. Barića može da sadrži kontinent, a nekoliko stabala da se protegnu u snu do kraja sveta. Sanjao sam, *sanjao sam* da sam se izgubio i da je mrak počeo da pada. Nisam bio uplašen. Bilo je kao da sam u sedmoj godini već bio naviknut na putovanja. Sva burna putovanja budućnosti tada su već bila u meni, kao neki mišić koji tek treba da se razvije. Sklupčao sam se između korenja stabala i zaspao. Kad sam se probudio, i dalje sam mogao da čujem dobovanje kišnih kapi po gornjim granama i uporno zujanje nekog insekta u blizini. Svi ti šumovi sada mi se podjednako jasno vraćaju kao i zvuk kiše po parkiranim kolima ispred klinike u Vimpol Stritu, ta jučerašnja muzika.

Mesec se podigao i ja sam lakše mogao da vidim oko sebe. Bio sam rešen da dalje istražujem pre nego što stigne zora, jer tada će neka ekspedicija svakako krenu-

ti u potragu za mnom. Znao sam, iz mnogih knjiga koje mi je Džordž čitao, o opasnostima po osobu koja ide u krug sve dok na kraju ne umre od žeđi ili gladi, tako da sam zarezao krst na kori drveta (sa sobom sam bio poneo nož koji je imao nekoliko sečiva, malu testeru i instrument za uklanjanje kamenčića iz konjskih potkovic). Radi budućeg putokaza, mesto na kome sam spavao nazvao sam Kamp nade. Nisam se plašio gladi, jer sam imao jabuka u oba džepa, a što se tiče žeđi, trebalo je samo da nastavim da idem pravo i ja bih na kraju opet stigao do jezera gde je voda bila slatka ili, u najgorem slučaju, slankasta. Ulazim u sve ove detalje, koje je V. V. neobjašnjivo izostavio, kako bih oprobao svoje pamćenje. Do sada sam zaboravio koliko se ono pružalo u dužinu i dubinu. Da li je V. V. zaboravio ili se plašio da se seća?

Otišao sam nešto dalje od tri stotine jardi rastojanja sam merio koracima i otprilike svakih sto koraka obeležavao na drvetu to je bilo najbolje što sam mogao da učinim, bez pravih geodetskih instrumenata, za mapu koju sam već nameravao da nacrtam kada sam stigao do velikog hrasta naizgled ogromne starosti s korenjem koje se uvijalo iznad površine zemlje. (Na to korenje podsetio sam se jednom u Africi gde je ono formiralo neku vrstu svetilišta za fetiš ljudsku figuru u sedećem položaju napravljenu od tikve i palminog lišća, i neprepoznatljive na kiši istrulele vegetacije, i velikog penisa od bambusa. Naišavši iznenada na njega, uplašio sam se, ili je to sećanje koje je ono podstaklo bilo ono što me je uplašilo?) Ispod jednog od tih korenova zemlja je bila rastresena; neko je istresao gomilicu ugljenisanog duvana iz lule, a jedna šljokica sijala se kao puž na vlažnoj mesečini. Upalio sam šibicu kako bih ispitao teren izbliza i ugledao otisak stopala na jednom delu rastresite zemlje bio je usmeren ka drvetu, samo nekoliko inča udaljen i bio je usamljen kao i otisak koji je Kruso našao na pesku jednog drugog ostrva. Izgledalo je kao da je čovek koji je imao samo jednu nogu iskočio iz grmlja pravo na drvo.

Predak pirata! Kakvu glupost je V. V. napisao, ili je on to sećanje na zastrašujućí otisak pretvorio u neku utešnu pomisao na blagorodnog nitkova, Long Džon Silvera, i njegovu drvenu nogu?

Stajao sam raskrećenih nogu iznad otiska i buljio gore u drvo, napola očekujući da vidim jednonogog čoveka šćućurenog kao neka grabljivica među granama. Osluškiavao sam, a nije bilo nikakvog šuma sem sinoćnje kiše koja je kapala s lista na list. A tada ni sam ne znam zašto spustio sam se na kolena i zagledao u korenje. Nije bilo nikakvog gvozdrenog obruča, već je jedan od korenova stajao u obliku luka visine dve stope, kao nekakav ulaz u pećinu. Zavukao sam unutra glavu i upalio novu šibicu nisam mogao da vidim kraj pećine.

Teško je setiti se da sam imao samo sedam godina. Sami sebi ostajemo uvek iste starosti. Isprva sam se plašio da nastavim dalje, ali tako bi bilo i sa svakim odraslim čovekom, svakim istraživačem koga sam smatrao sebi ravnim. Brat mi je pre mesec dana čitao naglas iz knjige koja se zvala *Romansa australijskog istraživanja* moje čitalačke moći još nisu bile dotle dostigle, ali moje pamćenje je bilo sveže i sposobno sve da sačuva, pa sam u glavi nosio svakojake nove slike i evokativne reči aboridžinski, sekstant, Marambidži, Stenovita pustinja, a i tačke na kompasu obeležene krupnim velikim slovima IJI i SSZ imale su u sebi neko uzbuđenje koje nikada nisu potpuno izgubile. Bile su kao i cifra na satu koja nam na kraju pokazuje važan čas. Tešila me je pomisao da je Stert ponekad bio uplašen, a da je Berkova bučnost često prikrivala njegov strah. Sada, klečeći pored pećine, setio sam se neke špilje u koju je Džordž Grej, jedan od mojih junaka, ušao i kako je iznenada naišao na neku ljudsku priliku visine deset stopa naslikanu na zidu, odevenu od glave do pete u crvenu odeću. Ne znam zašto, ali više sam se plašio te slike nego Aboridžina koji su ubili Berka, a činjenica da je za stopala i ruke koje su virile iz odeće bilo rečeno da su loše nacrtane samo je uvećavala taj strah. Stopalo koje liči

na stopalo sasvim je ljudski, ali moja mašta mogla je beskrajno da se poigrava s nedostacima slikara stopalo u obliku močuge, stopalo u obliku kandže, ptičiji nožni prsti koji podsećaju na gliste. Sada sam povezivao ovaj čudni otisak stopala s loše izvedenom slikom i dugo sam oklevao pre no što sam sakupio hrabrost da puzeći uđem u pećinu ispod korena. Pre no što sam to učinio, imajući na umu otisak stopala, tom mestu sam dao ime Petkova pećina.

2

Nekoliko jardi nisam čak mogao da se podignem ni na kolena, tavanica mi je strugala kosu, a u tom položaju nije mi bilo moguće da kresnem novu šibicu. Mogao sam samo da se krećem inč po inč kao crv, stvarajući idiogram u prašini. Pošto sam neko vreme proveo u tami, nisam primetio da sam se puzeći spuštao duž duge padine, ali sam sa obe strane mogao da osetim korenje kako se tare o moja ramena kao ograda na stepeništu. Puzao sam kroz grane jednog podzemnog stabla u svetlu krtice. Tada su prepreke bile savladane prošao sam na drugu stranu; ponovo sam udario glavom o zemljani zid i shvatio da sam mogao da se uspravim na kolenima. Ali umalo se nisam ponovo preturio, jer nisam shvatao kako je strm bio nagib. Nalazio sam se na dubini koja je bila viša od visine čoveka i, kada sam kresnuo šibicu, nisam mogao da nazrem kraj dugom nagibu. Ne mogu a da ne osetim izvestan ponos što sam nastavio svoj put, sada na kolenima, mada pretpostavljam da je diskutabilno da li čovek može zbilja da pokaže hrabrost u snu.

Ponovo me je zaustavilo skretanje staze, a ovoga puta sam uvideo, pošto sam zapalio još jednu šibicu, da mogu potpuno da se uspravim. Staza je postala ravna i išla je horizontalno. Vazduh je bio zagušljiv zbog nekog čudnog neprijatnog mirisa sličnog onom koji se oseti kada se kuva kupus, pa sam poželeo da se vratim. Setio sam se kako rudari nose kanarinca sa sobom u kavezima

ma kako bi proverili da li je vazduh svež i zažalio što se nisam setio da sa sobom ponesem kanarinca koji je sa nama stigao u Vinton Hol a predstavljao bi i društvo u mračnom tunelu svojom diskretnom pesmom. Postojalo je nešto, setio sam se, ugljeni gasovi koji su dovodili do eksplozija, a ovaj prolaz svakako je bio pun gasova. U ovom trenutku sigurno se nalazim skoro ispod jezera, pa pomislih u sebi kako bi se, ako bi došlo do eksplozije, voda iz jezera ulila i udavila me.

Na tu pomisao dunuo sam i ugasio šibicu, ali sam ipak nastavio svojim putem u nadi da bih mogao doći do nekakvog izlaza malo lakše nego da se klečeći vratim natrag kroz korenje drveća.

Najednom nešto ispred mene zazvižda, samo što je to više ličilo na šištanje nego na zvižduk: ličilo je na zvuk koji stvara čajnik kad provri. Pomislio sam na zmijske, pa se upitah nije li nekakva džinovska zmija napravila svoje gnezdo u tom tunelu. Postojalo je nešto što je bilo fatalno po čoveka, po imenu Crna Mamba... Ukočio sam se i zadržao dah, a zviždanje se još dugo nastavilo, pre nego što se potpuno izgubilo. U tom trenutku bio sam spreman sve da dam samo da se bezbedno nađem ponovo u krevetu u sobi pored mamine, s električnim prekidačem kraj ruke i čvrstom donjom daskom na krevetu. Čulo se neko čudno klepetanje i nekakvo kvakanje nalik guščijem. Nisam više mogao da podnosim mrak, pa sam upalio novu šibicu, ne hajući zbog ugljenog gasa. Obasjala je gomilu starih novina i ništa više bilo je čudno uvideti da nisam bio prvi posetilac na tom mestu. Viknuo sam alo! a moj glas je odlazio u sve tišim odjecima niz dugačak prolaz. Niko nije odgovorio, a kada sam podigao jedne novine, nisam video nikakvog dokaza o prisustvu ljudi. Novine su bile *Ist Anglijan Obzerver* od 5. aprila 1885. u koje je uložen i *Kolčester Gardijen*. Čudno kako se i datum urezao u moje sećanje, i taj viktorijansko-gotski tip slova u naslovu. Blago su mirisale na ribu kao da je oh, pre više vekova, komad preistorijskog bakalara bio zamotan u

njih. Šibica mi oprlji prste i ugasi se. Možda sam bio prvi čovek koji je tu došao posle toliko godina, ali pretpostavimo da onaj koji je doneo te novine leži negde mrtav u tunelu...

A onda mi je na um pala jedna ideja. Napravio sam baklju od novina koje sam držao u ruci, a druge sam stavio pod mišku da mi kasnije posluže, i uz jaču svetlost nastavio sam da idem dalje niz prolaz. Uostalom, sve divlje životinje tako mi je Džordž pročitao i zmi je takođe, najverovatnije plašile su se vatre, a moj strah od eksplozije bio je odagnan još većim strahom od onoga što mogu da pronađem u mraku. Ono što sam ugledao kada sam skrenuo iza drugog ugla nisu bili ni zmija ni leopard, niti tigar, niti bilo koja druga životinja koja lovi po pećinama. Nažvrljane jednostavnošću drevnog čoveka na zidu prolaza s moje leve strane oštrom alatkom nalik dletu bile su konture jedne ogromne ribe. Podigao sam baklju od novina i ugledao ostatke nekih slova koja su bila ili napola izbrisana ili napisana na jeziku koji mi nije bio poznat.

Pokušavao sam da protumačim simbole kada neki grubi glas odnekud dokle moj pogled nije mogao da dopre povika, Marija, Marija .

Stajao sam potpuno mirno dok su mi novine gorele u ruci. Jesi li to ti, Marija? reče taj glas. Zvučao mi je jako ljutito. Kakve to viceve praviš? Šta kaže sat? Svakako da je vreme za moju čorbu. A onda sam ponovo začuo čudno kvakanje koje sam i ranije čuo. Čuo se nekakav dug šapat, a posle toga nastala je tišina.

3

Pretpostavljam da mi je bilo laknulo što je dole u tom prolazu bilo ljudi, a ne divljih zveri, ali kakva bi to ljudska bića mogla biti sem kriminalaca koji se kriju pred pravdom ili Cigana koji su ozloglašeni zato što krađu decu? Plašio sam se i da pomislim šta bi oni mogli učiniti nekome ko otkrije njihovu tajnu. Takođe je

(32)

bilo moguće, naravno, da sam nabasao na dom nekog plemena Aboridžina... stajao sam tamo nesposoban da se odlučim da li da nastavim ili da se vratim. Nije to bio problem koji bi moji australijski drugari mogli da mi pomognu da rešim, jer su oni ponekad smatrali da su Aboridžini prijateljski nastrojeni ljudi koji su im davali ribu (pomislio sam na ribu na zidu), a ponekad neprijatelji koji su napadali kopljima. U svakom slučaju bilo da su ovo bili kriminalci ili Cigani ili Aboridžini ja sam za svoju odbranu imao samo perorez. Mislim da je to pokazivalo pravi duh jednog istraživača što sam, uprkos svojim strahovanjima, mislio o mapi koju jednoga dana moram nacrtati ukoliko preživim, pa sam tako ovo mesto nazvao Kamp Neodlučnosti.

Moja neodlučnost bila je razrešena. Jedna starica pojavila se iznenada i bešumno iza ugla prolaza. Na sebi je imala staru plavu haljinu prekrivenu šljokicama koja joj je dopirala do članaka, a kosa joj je bila seda i raščupana, a na temenu proređena. Bila je potpuno iznenađena, baš kao i ja. Stajala je tamo i netremice me gledala, a onda je otvorila usta i gahnula. Kasnije sam saznao da nije imala nepca i da je možda govorila, Ko si ti? ali tada sam mislio da je to možda neki strani jezik kojim je govorila možda jezik Aboridžina pa sam odgovorio pokušavajući da pokažem čvrstinu duha, Ja sam Englez .

Onaj grubi glas koji je dopirao odnekud rekao je, Dovedi ga ovamo, Marija .

Starica napravi korak prema meni, ali ja nisam mogao ni da pomislim da me dotaknu njene ruke, koje su bile stare i izuvijane kao u ptice i prekrivene mrkim mrljama za koje mi je Ernest, baštovan, rekao da su mrtvačke mrlje ; nokti su joj bili dugi i ispunjeni prljavštinom. I haljina joj je bila prljava i pomislio sam na šljokice koje sam video napolju i zamišljao je kako čeprka kroz korenje drveća vraćajući se kući. Povukao sam se unazad do zida prolaza i nekako uspeo da se provučem pored nje. Gakala je za mnom, ali ja sam na-

(33)

stavio da idem. Iza drugog ugla ili možda trećeg našao sam se u velikoj pećini visokoj nekih osam stopa. Na nečemu što sam mislio da je presto, ali sam kasnije shvatio da je bila stara klozetska šolja, sedeo je krupan starac bele brade, žučkaste oko usta, kako sada smatram, od nikotina. Jedna noga mu je bila zdrava, ali mu je desna nogavica bila zašivena i izgledala napunjena kao valjkasti jastuk. Mogao sam sasvim dobro da ga vidim, jer jedna lampa na ulje stajala je na kuhinjskom stolu, pored velikog noža i dve glavice kupusa, a njegovo lice mi se sasvim jasno ukazalo pre neki dan dok sam čitao Darwinov opis goluba pismonoše: Jako izduženi kapci, vrlo veliki spoljašni otvori nozdrva i razjapljena usta .

Rekao je, A ko bi ti mogao biti i šta radiš ovde, i zašto pališ moje novine?

Starica dođe krešteći iza ugla, a onda mirno stade iza mene, sprečavajući mi odstupnicu.

Rekoh, Zovem se Vilijam Vildič i dolazim iz Vinton Hola.

A gde je Vinton Hol? upita on, ne pomičući se sa klozetske šolje.

Tamo gore , rekoh pokazujući u tavanicu pećine.

To znači jako malo , reče on. Jer, sve je tamo gore, Kina i čitava Amerika takođe, a i Sendvička ostrva.

Pretpostavljam , rekoh. Bilo je nečeg razloznog u skoro svemu što je rekao, kako sam to kasnije shvatio.

A ovde dole samo smo mi. Mi smo izuzetak , reče on, Marija i ja.

Sada sam ga se manje plašio. Govorio je engleski. Bio je moj zemljak. Rekoh, Ako biste mi pokazali izlaz, ja bih krenuo svojim putem.

Šta ti je to ispod pazuha? upitao me je strogim glasom. Još novina?

Našao sam ih u prolazu.

Nalaženje ovde ne važi , reče on, bez obzira kako je to tamo gore u Kini. To ćeš uskoro otkriti. Gle, pa to je poslednja gomila novina koju je Marija donela. Šta bismo mi imali za čitanje ako bismo ti dopustili da ih ukradeš?

Nisam imao nameru...

Znaš li da čitaš? upitao je, ne slušajući moja izvinjenja.

Ako reči nisu suviše dugačke.

Marija zna da čita, ali ona više ne vidi sasvim dobro baš kao ni ja, a ne može baš mnogo ni da izgovara.

Marija iza mene izusti kva, kva, kao žaba kreketuša sada mi se čini, i ja skočih. Ako je ona tako čitala, pitao sam se kako je mogao da razume ijednu reč. Rekao je, Probaj jedan deo .

Kako to mislite?

Zar ne razumeš najobičniji engleski? Moraćeš da odradiš za svoju večeru ovde dole.

Ali nije vreme večeri. Još uvek je rano jutro , rekoh.

Koji je sat, Marija?

Kva , reče ona.

Šest. To je vreme za večeru.

To je šest izjutra, ne uveče.

Otkud znaš? A gde je svetlost? Ovde nema takvih stvari kao što su jutra i večeri.

Kako se onda uopšte budite? upitao sam. Brada mu se tresla dok se smejao. Kako je on samo promućuran šaljivdžija , uzviknu on. Jesi li čula ovo, Marija?

Kako se uopšte budite? kaže. Ipak ćeš shvatiti da život ovde nije med i mleko i ko sam ja. Ako si pametan, naučićeš, a ako nisi pametan... Mrzovoljno je razmišljao.

Ovde se nalazimo na većoj dubini nego što je ikada grob bio iskopan da bi se u njemu sahranile tajne. Ispod zemlje ili iznad zemlje, ovde ćeš naći sve što je važno. Dodao je ljutito, Zašto mi ne čitaš jedan deo kao što sam ti rekao? Ako ćeš već da ostaneš s nama, onda moraš da se potrudiš.

Ja ne želim da ostanem.

Misliš da možeš samo da zaviriš, je li? pa da odeš. Grešiš ali osmotri prvo koliko god hoćeš, pa onda počni.

Nije mi se dopadalo kako je govorio, ali sam ipak učinio kako je predložio. Bila je tu jedna stara komoda

s fiokama boje čokolade, visok kuhinjski kredenac, jedan paravan prekriven isečcima iz novina i nalepnica; i jedan drveni sanduk koji je možda služio Mariji kao stolica i još jedan drugi kao sto. Bio je tu i jedan šporet na kome se nalazio čajnik pomaknut u stranu što se još uvek pušio. To je svakako bilo ono što je izazvalo zviždanje koje sam čuo u prolazu. Nisam mogao da vidim nikakvog traga nekom krevetu, sem ako gomila džakova za krompir koja je ležala kraj zida nije služila u tu svrhu. Bilo je puno mrvica od hleba na zemljanom podu, a nekoliko kostiju bilo je gurnuto u ugao kao da tamo očekuju da budu pokopane.

A sad , reče on, pokaži svoje mladalačko umeće. Ja tek treba da vidim da li te vredi zadržati.

Ali ja ne želim da me zadržite , rekoh. Stvarno ne želim. Vreme je da krenem kući.

Kuća je tamo gde čovek leži , reče on, a ovde ćeš od sada ležati. Sad uzmi prvu stranu na koju naiđeš pa mi čitaj. Hoću da čujem novosti.

Ali ove novine su skoro pedeset godina stare , rekoh. U njima nema novosti.

Novost je novost ma koliko da je stara. Počeo sam da primećujem način na koji je on govorio večne istine kao neki predavač ili prorok. Kao da je bio manje zainteresovan za razgovor nego za recitovanje nekih odlomaka uverenja, nekih šašavih, možda, pa ipak nikako nisam mogao sa sigurnošću da uprem prstom u neku grešku. Mačka je mačka čak i kad je mrtva mačka. Bacimo je kad se usmrđi, ali novost se nikada ne usmrđi, ma koliko dugo da je mrtva. Novosti traju. I ponovo se vrata kad se najmanje nadaš. Kao i grmljavina.

Nasumice sam otvorio novine i počeo da čitam: Zabava² u bašti u Grejndžu. Zabavu u Grejndžu, Long Wilson, kao pomoć Ožalošćenim gospama otvorila je Ledi (Izobel) Montgomeri. Pomalo su me pomele du-

²Engleske reči fête (zabava) i fate (sudbina) isto se izgovaraju pa otuda igra reči

gačke reči koje su brzo nailazile, ali sam se časno držao. On je sedeo na klozetskoj šolji malo pognute glave i slušao pažljivo. Sveštenik je predsedavao u boksu *Beli slon*.

Starac reče sa zadovoljstvom, Oni su kraljevske životinje.

Ali to nisu stvarno slonovi , rekoh.

Boks je deo štale, je l tako? A šta će ti štale ako nisu prave. Nastavi. Da li je to bila dobra ili zla sudbina?

Nije to ta vrsta sudbine , rekao sam.

Nema druge vrste , reče on. Tvoja je sudbina da mi čitaš. *Njena* je sudbina da priča kao žaba, a moja je da slušam zato što imam loš vid. Ovde patimo od podzemne sudbine, a ono je bila sudbina u bašti ali mu na kraju sve to dođe na isto. Nije bilo svrhe da se prepirem s njim, pa sam zato nastavio: Nažalost, to slavlje je pre vremena okončao snažan pljusak .

Marija zakvaka, što je zazvučalo kao zloban smeh, a

Vidiš , reče starac, kao da je ono što sam pročitao nekako dokazalo kako je on bio u pravu, to ti je tvoja sudbina .

Večernja zabava premeštena je unutra, uključujući i Morisove igrače i Poteru za blagom .

Potera za blagom? oštro upita starac.

Tako ovde kaže.

Kako je to drsko , reče on. Čista drskost. Marija, jesi li čula ovo?

Gaknula je, ovoga puta, pomislio sam, ljutito.

Vreme je za moju čorbu , reče on duboko smrknut, kao da je rekao, Vreme je da umrem.

To se desilo pre mnogo vremena , rekoh, pokušavajući da ga umirim.

Vreme , uzviknu on, vreme , upotrebljavajući reč koja mi je bila nepoznata, ali sam nagađao ne znam kako da je bila one vrste kakvu ne bih smeo bezbedno da upotrebim kad se vratim kući. Marija je otišla iza paravana tamo je sigurno bilo još kredenaca, jer sam je čuo kako otvara i zatvara vrata i lupa šerpama i loncima.

Brzo sam mu došapnuo, Je li ona vaša ženska?

Sestra, žena, ćerka, reče on, u čemu je razlika? Izaberi sam. Ona je žena, zar ne? Razmišljao je tamo na klozetskoj šolji kao kralj na prestolu. Postoje dva pola, reče on. Ne pokušavaj da definišeš više od dva. Ta izjava utonula je u moje pamćenje s istom teškom matematičkom izvesnošću s kojom sam kasnije u školi učio Euklidovo pravilo o stranicama ravnokrakog trougla. Zavladao je duga tišina.

Mislim da bi bilo bolje da krenem, rekoh, šetkajući gore-dole. Marija uđe. Nosila je vruću čorbu u posudi na kojoj je pisalo *Fido*. Njen muž, brat, šta god da joj je bio, dugo je čorbu držao na krilu pre nego što je počeo da je pije. Izgledalo je kao da je opet zapao u razmišljanja, pa sam oklevao da ga ne bih uznemirio. Pa ipak, posle izvesnog vremena, ponovo sam pokušao.

Sigurno me očekuju kod kuće.

Kod kuće?

Da.

Ne možeš ti imati bolju kuću od ove, reče on. Videćeš. Za kratko vreme za godinu-dve sasvim ćeš se lepo smestiti.

Iz sve snage sam pokušavao da budem ljubazan.

Ovde je jako lepo, svakako, ali...

Nema svrhe da budeš tako nespokojan. Nisam te zvao da dođeš ovamo, jesam li, ali sad kad si ovde, onda ćeš i ostati. Marija je jako spretna s kupusom. Nećeš ništa patiti.

Ali ja ne mogu da ostanem. Moja mama...

Zaboravi na majku, a i na oca. Ako ti bilo šta zatreba odozgo, Marija će ti doneti ovamo dole.

Ali ja ne mogu da ostanem ovde.

Ne mogu nisu reči koje možeš da koristiš kad razgovaraš s nekim kao što sam ja.

Ali vi nemate nikakvog prava da me ovde držite...

A kakva si prava ti imao da ovamo uletiš kao kakav lopov, da uzrujavaš Mariju baš dok mi je kuvala čorbu?

Ne bih mogao da ostanem ovde sa vama. Nije sanitarno. Ne znam kako sam uspeo da iščupam tu reč.

Umro bih....

Nema potrebe da se ovde dole priča o umiranju. Ovde niko nikada nije umro, a nema razloga ni da veruješ da će iko ikada umreti. Mi nismo mrtvi, zar ne, a ovde živimo dugo, dugo vremena, Marija i ja. Nemaš pojma koliko imaš sreće. Ovde se nalazi blago koje je veće od svih blaga Azije. Jednoga dana, ako ne budeš uznemiravao Mariju, ja ću ti pokazati. Znaš li ti šta je to milioner? Klimnuo sam potvrdno glavom. Oni nisu ni četvrtinu bogati koliko smo Marija i ja. A oni još i umiru, i gde im je onda njihovo blago? Rokfeler je otišao, i Fred je otišao, i Kolumbo. Sedim ovde i samo čitam o umiranju to je zabava i ništa drugo. Naći ćeš u svim ovim novinama ono što zovu čitulje ima i jedna za leđi Karolinu Zimoguzić, a to je Mariju i mene zasmejala. Ovde imamo letoguziće, rekoh, tokom čitave godine, što sede pored peći.

Marija je gakala negde pozadi, a ja sam počeo da plačem više da bih ga prekinuo nego što sam stvarno bio uplašen.

Neverovatno je kako živo posle svih tih godina mogu da se setim tog čoveka i reči koje je izgovorio. Ako bi sada neko počeo da kopa na ovom ostrvu ispod korenja drveća, ja bih nekako očekivao da ga pronađem kako još uvek sedi na staroj klozetskoj šolji koja, izgledalo je, nije bila povezana ni sa kakvim cevima niti s kanalizacijom, niti je služila i u kakve korisne svrhe, a opet, ako je on zaista postojao, on mora da je svoj vek još davno proveo. Bilo je nečeg u njemu što je podsećalo na vladara i nešto, kao što sam rekao, proročko i nešto od baštovana koga moja majka nije volela, i nešto od policajca u susednom selu; njegovi izrazi bili su često seljački i grubi, ali njegove ideje kao da su se kretale na dubljem nivou, kao korenje koje se širi ispod sloja đubriva. Sada bih mogao da sedim u ovoj sobi i da se satima prisećam stvari koje je on rekao još uvek nisam

shvatio njihov smisao: one su smeštene u mom sećanju kao nerastumačeni kod koji čeka ključ ili inspiraciju.

Rekao mi je oštrim glasom, Ovde nam nije potrebna so. Ionako je ima previše. Samo okusi neki komadić zemlje pa ćeš naići na so. Živimo u soli. Mi smo marinirani, moglo bi se reći, u njoj. Pogledaj Marijine ruke, pa ćeš videti so u pukotinama.

Odmah sam prestao da plaćem i pogledao (moja pažnja uvek je mogla biti privučena trunkama nevažnih informacija), i, stvarno, sivo-bele brazgotine kao da su se provlačile između njenih zglavaka.

Vremenom ćeš i ti postati slan, reče on kao da me ohrabruje i počeo da pije svoju čorbu uz dosta buke.

Rekao sam, Ali ja stvarno odlazim, gospodine...

Možeš me zvati Džavit, reče on, ali samo zato što to nije moje pravo ime. Ne misliš valjda da ću ti reći svoje pravo ime, je li? A Marijino nije Marija to je samo zvuk na koji se ona odaziva, shvataš, kao i Jupiter.

Ne shvatam.

Da imaš psa koji se zove Jupiter, ti ne bi verovao da je on stvarno Jupiter, bi li?

Imam psa koji se zove Džou.

Isto važi, reče on i otpi malo supe. Ponekad mislim da ni u jednom razgovoru od tada nisam otkrio toliko zanimljivosti kao u onim njegovim nedoslednim rečenicama koje sam slušao u toku dana (ne znam koliko) koje sam proveo ispod bašte. Jer, naravno, nisam otišao tog dana. Bilo je kako je Džavit hteo.

Moglo bi se reći da me je nagovorio da ostanem, mada da sam se pokazao tvrdoglavim uopšte ne sumnjam da bi Marija preprečila moje povlačenje, a meni se svakako ne bi svidelo da se borim da pobegnem kroz nabore njene plesnjive odeće. To je bila ona čudna ravnoteža napred-nazad tih dana; napola sam se plašio kao da sam bio zatvoren u kavez noćne more, a napola sam nekako želeo da se slobodno i veselo smejem neobičnosti njegovog govora i novini njegovih ideja. Bilo

je to kao da su, u tim satima ili danima, postojale samo dve važne stvari, smeh i strah. (Možda je ista ta ambivalentnost postojala kada sam prvi put počeo da upoznajem jednu ženu.) Postoje ljudi u čijem smehu uvek ima nekog osećanja nadmoći, ali Džavit je bio taj koji me je naučio da smeh češće predstavlja znak jednakosti, zadovoljstva, a ne zlobe. Sedeo je na svojoj klozetskoj šolji i rekao, Svakoga dana iseravam mrtve stvari, je li tako? Koliko ti nisi u pravu. (Već sam se smejao jer to je bila jedna reč za koju sam znao da je nepristojna i nikada ranije nisam čuo da ju je neko izgovorio.) Sve što izađe iz mene je živo, kažem ti. Uvijaju se tamo negde, klice i bacili i ostalo, i ulaze u zemlju kao u utrobu, i onda negde izlaze, rekao bih, baš kao što je izašla i moja ćerka zaboravio sam da ti pričam o njoj.

Je li ona ovde? rekao sam pogledavši u zavesu, pitajući se kakva li će se sledeća monstruoza žena pojaviti.

Oh, nije, ona je još odavno otišla gore na sprat.

Možda bih mogao da joj odnesem poruku od vas, rekoh lukavo.

Prezrivo me je pogledao. Kakvu bi poruku, pitao je, mogao neko kao ti da odnese nekome kao što je ona? Sigurno je prozreo nameru iza moje ponude, jer se vratio na činjenicu da sam ja zatočen. Nisam ja nerazuman, reče on. Nisam taj koji će učiniti da pada grad u vreme žetve, ali ako bi se ti vratio onamo gore, ti bi pričao o meni i Mariji i blagu koje imam, a onda bi došli ljudi da kopaju.

Kunem se da ne bih ništa rekao, (i bar sam to obećanje održao, ma koliko drugih da sam prekršio, tokom svih ovih godina do sada).

Možda pričaš u snu. Dečak nikada nije sam. Imaš brata, pretpostavljam, a uskoro ćeš poći u školu pa ćeš pričati o nekim stvarima kako bi ispao važan. Ima puno načina da se reč održi i istovremeno pogazi. Znaš li šta bih ja onda uradio? Ako bi oni došli ovamo da nešto traže? Ja bih otišao još dublje.

Marija kvak-kvaknu svoje slaganje odnekud gde je slušala iza zavese.

Kako to mislite?

Pomozi mi da ustanem s ovog sedišta , reče on. On se odupre rukom na moje rame i to je bilo kao da se neka planina uzdiže. Pogledao sam u klozetsku šolju i tada sam mogao da vidim da je bila postavljena tako da je tačno pokrivala jednu rupu koja se spuštala nadole u nedogled. Deo blaga već se nalazi dole, reče on, ali ja ne bih dopustio tim kopilanima da uživaju u onome što bi ovde mogli da pronađu. Smislio sam nešto tako da oni nikada ne bi ponovo videli svetlost dana.

Ali kako biste se tamo dole snabdevali hranom?

Imamo dovoljno konzervi za narednih nekoliko vekova , reče on. Iznenadio bi se kada bi video šta je Marija tamo uskladištila. Ovde gore ne koristimo konzerve jer uvek ima čorbe ili kupusa, a to je zdravije i štiti te od skorbuta, ali mi više nemamo zuba koje bismo mogli da izgubimo i naše desni su se uostalom povukle, pa ako bismo morali da pređemo na konzerve, mi bismo to i učinili. Ima šunke, i piletine i jaja crvenog lososa i maslaca i pite od bubrega i kavijara, i meso divljeg jelena i šećerna kost, zaboravio sam na ribu ikra od bakalara i tabinja u belom vinu, noge od langusta, sardine, sušena haringa u paradajz sosu i sve voće što je ikada raslo, jabuke, kruške, jagode, smokve, maline, šljive i šljive ringlovke i plodovi Hristovog venca, mango, grejpfrut, loganberi i trešnje, dudinke takođe i slatke stvarčice iz Japana, a da ne govorimo o povrću, kukuruz, krompir, turovrt, i spanać i ona stvar koju zovu žutenica, asparagus, grašak i srce bambusa, a ispustio sam našeg starog prijatelja paradajza. Teško se spustio nazad na svoje sedište iznad velike rupe koja se spuštala nadole.

Mora da imate dovoljno za dva života , rekoh.

Ima načina i da se još nabavi , dodao je smrknuto, tako da sam ja zamislio i druge kanale iskopane kroz donje slojeve bašte kao kroz mravinjak, a setio sam se šljokice na ostrvu i otiska samo jednog stopala.

Možda je sva ta priča o hrani podsetila Mariju na njene dužnosti, jer je došla kvačući iza svoje prašnjave zavese, noseći dve činije čorbe, jednu srednje veličine za mene i jednu malu skoro koliko čaša za jaje za sebe. Pokušao sam ljubazno da uzmem onu malu, ali ona mi ju je otela.

Ne moraš da brineš za Mariju , reče starac. Jela je ona hrane više godina nego što ti imaš nedelja. Poznaje ona svoj apetit.

Na čemu kuvate? upitao sam.

Na Kaloru , reče on.

Ono što je čudno u ovoj avanturi ili, bolje rečeno, u ovom snu: ma kako on bio fantastičan, u običan život vraćao se jednostavnim činjenicama kao što je bila ta. Taj čovek nikada ne bi mogao, ako sam ja to zaista izmislio, da opstane toliko godina ispod zemlje, a opet to kuvanje, kako se ja izgleda sećam, obavljalo se na boci kalor-gasa.

Čorba je bila prilično ukusna i ja sam je do kraja popio. Pošto sam završio, vrpeljio sam se na drvenom sanduku koji su mi dali umesto stolice priroda je iziskivala nešto za šta mi je bilo suviše neprijatno da pitam.

Šta ti je? rekao je Džavit. Nije udobna stolica?

Oh, sasvim je udobna , rekoh.

Možda hoćeš da legneš i spavaš?

Ne.

Pokazaću ti nešto što će ti doneti snove , reče on. Sliku moje ćerke.

Hteo bih da obavim broj jedan , bubnuh.

O, je li to sve? reče Džavit. Doviknuo je Mariji, koja je i dalje nešto čegrtala iza zavese, Dečko hoće da piša. Donesi mu zlatnu nošu. Možda se u mojim očima videla zainteresovanost, jer mi je dobacio, umanjujući značaj, odmahujući rukom, To je najmanje od mog blaga.

Pa ipak, bila je dovoljno značajna u mojim očima i još uvek mogu da je se setim, prava noša od zlata. Čak i mladi prestolonaslednik Francuske, na tom dugom pu-

tu na povratku iz Varena sa svojim ocem, na usluzi je imao samo srebrni pehar. Bilo bi mi još neprijatnije da uradim ono što sam nazivao broj jedan da nisam bio tako impresioniran nošom. Ona je jednoj svakodnevnoj stvari pridavala značaj ceremonije, skoro pričešća. Mogu da se prisetim zveckanja u noši poput daleke zvonjave, kao da je zlatna površina odjekivala drugačije od porculana ili metala niže vrednosti.

Džavit pruži ruku iza sebe do police natrpane starim novinama i izvadi jedne. Rekao je, Pogledaj sad ovo, pa mi reci šta misliš.

Bila je to neka vrsta časopisa kakav nikada ranije nisam video pun slika koje se sada zovu porno slike. Ne sećam se od ranije da sam video neodeveno telo žene, ili toliko neodeveno da za mene ne predstavlja razliku, u pripijenom uskom kostimu. Čitava jedna strana bila je posvećena Mis Ramzgejta, snimljenoj sa svih strana. Bila je najomiljenija takmičarka za nešto što se zvalo Mis Engleske i možda će kasnije nastaviti, ako bude imala uspeha, da se takmiči za Mis Evrope, Mis sveta, a posle toga Mis Univerzum. Buljio sam u nju kao da sam hteo da je upamtim zauvek. A to sam upravo i učinio.

To je naša ćerka, reče Džavit.

I je li ona postala...

Lansirali su je, reče on s ponosom i tajanstveno, kao da je govorio o nekoj raketi za mesec koja se napokon, posle mnogo razočaranja, odlepila od lansirne rampe i uzletela u svemir. Gledao sam fotografiju, te mudre oči i neobjašnjivo telo, i pomislio, uz svo dečije neznanje o starosti i generacijama, da ću se samo njom oženiti. Marija je provukla ruku kroz zavesu i kvakнула, i ja sam pomislio kako će mi onda biti majka, ali za to me ni najmanje nije bilo briga. Oženjen takvom devojkom mogao bih sve da podnesem, čak i školu, i da odrastem, i život. A možda sam ih i mogao prihvatiti da sam ikada uspeo da je pronađem.

Moja razmišljanja ponovo su bila prekinuta. Jer ako se ja sećam jednog jasnog sna a snovi ostaju sa svim

svojim detaljima mnogo duže nego što to shvatamo kako bih ja mogao da znam u tim godinama o takvim apsurdnim stvarima kao što je izbor lepote? U snu se može naći samo ono što je čovek doživeo ili, ako imate dovoljno vere u Junga, ono što su naši preci doživeli. Ali kalor-gas i Kraljica lepote iz Ramzgejta?... To nisu pamćenja predaka, niti pamćenje deteta od sedam godina. Svakako da nam naša majka nije dopuštala da kupujemo s našim mršavim džeparcem pola šilinga nedeljno? takve nekakve novine. Pa ipak, slika je tu, uhvaćena jednom i zauvek, ne samo izraz očiju, već i izraz tela, ta naročita nagnutost grudi, to plitko udubljenje pupka kao nešto izdubljeno u pesku, ti mali skladni guzovi razdeona linija između njih uska i pravilna kao jedan potez olovke. Zar dete od sedam godina može da se zaljubi u neko telo za čitav život? A postoji još nešto tajanstveno što mi se nije ukazalo tada: kako je moguće da jedan bračni par, toliko star koliko su bili Džavit i Marija, ima tako mladu ćerku u periodu kada su takva takmičenja bila u modi?

Prava je lepotica, reče Džavit, nikada nešto nalik njoj nećeš videti tamo gde tvoji žive. Ispod zemlje sve raste drugačije, kao krzno krtice. Pitam te postoji li išta mekše od toga? Nisam siguran da li je govorio o koži svoje ćerke ili krtičinom krznu.

Sedeo sam na zlatnoj noši i gledao tu fotografiju i slušao Džavita kao što bih slušao svog oca da sam ga imao. Ono što je govorio urezalo se u moje sećanje kao i ta fotografija. Sada mi se nešto od toga čini grubim, ali nije izgledalo grubo tada kada su čak i grafiti po zidovima bili nedužni. Sem kada me je zvao dečače, ili lopove, ili tome slično, on kao da nije bio svestan mojih godina: nije da mi se obraćao kao sebi ravnom, već kao nekome ko je miljama daleko, gledajući dole sa svoje klozetske šolje na moju zlatnu nošu, sa tolike daljine da nije mogao da razazna koliko sam bio star, ili je možda sam bio toliko star da mu je svako ko je bio mlađi od jednog veka izgledao slično. Sve što sada pišem

nije bilo izgovoreno tada. Mora da je bilo mnogo dana i noći razgovora – onamo dole nije se mogla praviti razlika – a sada izvlačim te rečenice, bez nekog određenog reda, onako kako mi padaju na pamet, sedeći za pisaćim stolom moje majke mnogo godina kasnije.

4

Smeješ se Mariji i meni. Misliš da smo ružni. Da je htela, mogao ju je slikati neki od najvećih slikara – postojao je jedan koji je slikao žene s tri oka – njemu bi odgovarala. Ali je znala da kopa tunele ispod zemlje kao i ja, kada da se pojavi a kada da se ne pojavi. Mnogo je vremena prošlo od kako smo ovde dole sami. Postaje sve opasnije vremenom – ako se o vremenu može govoriti – na gornjem spratu. Ali nemoj misliti da se to već i ranije nije dešavalo. Ali kad se setim... Ali čega se setio izletelo mi je iz glave, sem njegove zaključne rečenice i nekog osećanja očajja: Gledajući naokolo sve te dvorce i kule, čovek bi pomislio kako su napravljeni kao dečiji zamkovi od pustinjanskog peska.

Na početku imaš ime koje znaju samo čovek ili žena koji su te izvukli iz majke. A onda si imao ime kojim te zovu u tom plemenu. To nije bilo važno, ali je važnije od imena koje si imao pred strancima; a onda tu je i ime koje su upotrebljavali u porodici – tvoj tata i mama, ako su to reči kojima se oni zovu u današnje vreme. Jedino ime bez apsolutno ikakve moći jeste ime koje koristiš pred strancima. Zato ja sebe zovem Džavit pred tobom, ali ono ime koje je znao čovek što me je izvukao – ono je bilo toliko tajanstveno da sam morao da ga čuvam kao prijatelja čitavog života, toliko da čak ni meni nije hteo da ga kaže zbog odgovornosti koju bi ono donelo – moglo bi da mi se omakne pred nekim strancem. Ljudi koji žive tamo odakle dolaziš počeli su da zaboravljaju na moć imena. Ne bih se iznenadio da imaš samo to jedno ime, a šta vredi ime koje svi znaju? Da li ti pretpostavljaš da se čak i ja osećam bezbednim ovde sa svojim blagom i svim ostalim – jer, vidiš, kako se po-

(46)

kazalo, u jednom trenutku saznao sam svoje prvo ime. Rekao mi je pre nego što je umro, pre no što sam uspeo da ga zaustavim, stavivši mu ruku na usta. Sumnjam da postoji iko na svetu sem mene ko zna svoje ime. Strašno je iskušenje izgovoriti ga naglas – uvesti ga onako kao uzgred u razgovor kao što bi neko mogao reći Bogamu, tako mi svetog Đorđa, za ime Hrista. Ili da ga prošapćem kad mislim da niko ne obraća pažnju.

Kad sam se ja rodio, vreme je imalo drugačiji ritam nego što ga danas ima. Sad ti hodaš od jednog do drugog zida, i za to ti je potrebno dvadeset koraka – ili dvadeset milja – šta je koga briga? između gradova. Ali kad sam ja bio mlad to smo radili natenane. Nemoj me gnjaviti s tim – Moram sada da idem – ili – Dugo sam se zadržao – . Ne mogu s tobom da razgovaram u vremen-skom smislu – tvoje vreme i moje vreme je različito. Džavit nije moje uobičajeno ime – čak ni pred strancima. To je ime koje sam naprasno izmislio za tebe, tako da nećeš imati nikakvu snagu. Odmah ću ga promeniti, ako umakneš. Upozoravam te na to.

Osetićeš smisao onoga što hoću da kažem kad budeš vodio ljubav s devojkom. Vreme se ne meri časovnicima. Vreme je ili brzo ili sporo ili se potpuno zaustavi na neko vreme. Jedan minut se razlikuje od svakog drugog minuta. Kad vodiš ljubav, to je onda jedan puls u onom delu čoveka koji meri vreme, a kada sebe propeš, onda uopšte nema vremena. Eto tako vreme dolazi i odlazi, ne pomoću budilnika koji je napravio čovek s uveličavajućim staklom u svom oku. Zar nikada nisi čuo kako kažu onamo gore, Vreme je ? – i on još jednom upotrebi onu reč za koju sam pretpostavljao da je zabranjena kao i njegovo ime, možda zato što je i ona imala moć.

Pretpostavljam da se pitaš kako smo Marija i ja mogli da napravimo tako lepu devojkicu kao što je ona. To je iluzija koju ljudi imaju o lepoti. Lepota ne proizlazi iz lepote. Lepota jedino može da proizvede lepuškastost. Zar se gore na spratu nikada nisi obazreo oko

(47)

sebe i prebrojao lepe žene sa njihovim lepuškastim ćerkama? Lepota se stalno smanjuje, to je zakon umanjujućeg profita, i jedino kada stigneš natrag do nule, do zaista ružne osnove stvari, postoji mogućnost da ponovo počneš slobodan i nezavisan. Slikari koji slikaju ono što nazivaju ružnim stvarima, znaju to. Još uvek mogu da vidim tu glavicu s kapicom plave kose kako izlazi između Marijinih bedara i kako je iskočila iz Marije u jednom grču (nije bilo doktora ovde dole niti babice da joj daju ime i orobe njenu snagu a ona je Mis Ramzgejta za tebe i čitav onaj svet na spratu). Ružnoća i lepota; to možeš da vidiš i u ratu; kad više ništa nije preostalo od kuće već samo dva stuba naspram neba, njena lepota počinje skroz ispočetka kao i pre nego što ju je graditelj uništio. Kada Marija i ja odemo sledeći put gore, možda ćemo naići samo na preostale stubove kako štrče na savršenom svetu kao da je vreme jebačine. (Ta reč mi je bila postala dobro poznata u to vreme i više nije posedovala snagu šoka.)

Znaš li, dečake, da kada ljudi prave mape svemira, ti gledaš mapu nečega što je tako izgledalo pre šest bili ona godina? Kunem ti se, ne možeš biti zastareliji od toga. Pa, ako bi oni onamo gore imali naše slike snimljene juče, oni će videti svet sav prekriven ledom to jest, ukoliko su njihove slike malo novijeg datuma od naših. Inače nas tamo uopšte ne bi bilo, možda, a to bi isto tako mogla da bude i fotografija budućnosti. Da uhvatiš zvezdu dok je živa, moraš da budeš hitar kao da pokušavaš da ščapiš trkačkog konja dok prolazi kraj tebe.

Još uvek se pomalo plašiš Marije i mene zato što nikada ranije nisi video nekoga kao što smo mi. A ti bi se uplašio i kada bi video našu ćerku, nema takve kao što je ona u ma kojoj zemlji da se sada nalazi, a kakve bi imala koristi od uplašenog čoveka? Znaš li ti šta je to izopačena biljka? Znaš li ti da su bele mačke s plavim očima gluve. Ljudi koji gaje rasadnike stalno paze na izdanke i bacaju čudne stvari koje podsećaju na korov. Nazivaju ih izopačenim. Nećeš naći mnogo belih mača-

ka s plavim očima, a to je iz tog razloga. Ali ponekad naiđeš na nekoga ko želi da se stvari razlikuju, nekoga ko je umoran od plus znakova i koji hoće da pronade nulu. I on krene da se razmnožava s tim razlikama. I Marija i ja smo izopačeni i izrodile su nas generacije izopačenih. Da li ti misliš da sam ja ovu nogu izgubio u saobraćajnom udesu? Takav sam rođen, baš kao što je i Marija s njenim kvakanjem. Generacije nas sve ružnijih i ružnijih, i najednom iz Marije dođe naša ćerka, a ona je za tebe Mis Ramzgejta. Njeno ime ne izgovaram čak ni u snu. Mi smo jedinstveni kao i alpska kokoška. Pitaj koga hoćeš da li zna da ti kaže odakle potiče alpska kokoška.

I dalje se pitaš zašto smo mi jedinstveni. To je zato što nas generacijama niko nije odbacivao. Čovek ubija ili odbacuje ono što ne želi. Jednom je neko u Grčkoj zadržao pogrešno dete a napustio ono pravo, i tako je onda bar jedan izopačeni bio spasen i samo mu je bio potreban jedan drugi. Pa, na Ognjenoj zemlji u vreme kada je vladala glad ubijali su i jeli svoje stare žene, jer su psi bili vredniji. Najteža stvar na svetu za izopačenog je da opstane. Već stotinama godina živimo ispod zemlje, a tek ćemo vam se smežati, kad izađemo onamo gore po hranu u mrtav svet. Sem što mogu da se kladim u tvoju zlatnu nošu da će Mis Ramzgejta biti tamo negde i njena je lepota izopačena. Dugovečni smo, mi koji smo za vas Džaviti. Očuvali smo svoju ružnoću tokom svih ovih godina, pa zašto ona ne bi sačuvala svoju lepotu? Baš kao što to čini mačka. Mačka je lepa poslednjeg kao i prvog dana. A ona čuva svoju pljuvačku. A ne kao pas.

Vidim kako ti se oči ucakle kad god spomenem Mis Ramzgejta, a ti se i dalje pitaš otkud to da Marija i ja imamo takvo dete uprkos svemu što ti pričam. Slonovi se razmnožavaju sve do svoje devedesete godine, zar ne, a da li ti misliš da izopačenko kao što je Džavit (što nije moje pravo ime) ne može da živi i duže od jedne tako gluve zveri koja sebi dopušta da bude upreg-

nuta i da vuče debla? Još jedna stvar nam je zajednička sa slonovima. Niko nas ne vidi mrtve.

Bolje poznamo ljubavni ukus ptica ženki nego što poznamo ljubavni ukus žena. Samo onaj najlepší u očima koke opstaje, pa tako kada se diviš paunu, ti znaš da imaš isti ukus kao i paunica. Ali žene su tajanstvenije od ptica. Čuo si za lepoticu i zver, je li tako? Oni imaju izopačene ukuse. Pogledaj samo mene i moju nogu. Nećeš ti pronaći Mis Ramzgejta tako što ćeš ići po svetu šepureći se kao paun kako bi privukao lepu ženu ona je naša ćerka, tako da i ona ima izopačen ukus. Nije ona za nekoga ko želi da ima lepu ženu za svečanim stolom kako bi zadovoljio svoju sujetu i ženu punu razumevanja u krevetu koja će ga nagraditi isto onoliko puta koliko je navikao u školi toliko puta dnevno ili nedeljno. Otišla je, otišla je naša ćerka, sa željom da nađe nekoga ko ima istu želju, a ne sa željom koju možeš izmeriti inčima ili izračunati u brojevima nedeljno. Kažu da u severnim zemljama ljudi vode ljubav radi zdravlja tako da se ne isplati tražiti je na severu. Možda ćeš morati da odeš čak u Afriku ili Kinu. A kad pomenuh Kinu...

5

Ponekad mislim da sam više naučio od Džavita tog čoveka koji nikada nije postojao nego od svih svojih učitelja. Pričao mi je, dok sam tamo sedeo na noši ili ležao na džakovima, kako to niko ranije nije činio pre ni posle toga. Nisam mogao da očekujem da moja majka odvoji vreme od fabijanskih pamfleta i kaže, Ljudi su kao majmuni oni nemaju nikakvu sezonu u ljubavi, a majmuni uopšte nisu zabrinuti pojmom umiranja. Pričaju nam s predikaonica da smo besmrtni, a onda pokušavaju da nas uplaše smrću. Ja sam više majmun nego čovek. Smrt je za majmune udes. Gorile ne sahranjuju svoje mrtve na pogrebnim kolima i s krunama i cvećem, misleći kako će se to jednoga dana dogoditi i njima pa bolje da naprave šou ako žele da ga i sami jednom ima-

(50)

ju. Ako jedan od njih umre, to je specijalan slučaj, tako da mogu da ga ostave u jarku. Osećam se kao oni. Ali još uvek nisam specijalan slučaj. Držim se podalje od iznajmljenih kola s konjskom zapregom i vozova, ovde nećeš naći konje, divlje pse niti mehanizaciju. Volim život i opstajem. Onamo gore pričaju o prirodnoj smrti, ali prirodna smrt je neprirodna. Kada bismo živeli hiljadu godina a nema razloga zašto i ne bismo uvek će se dogoditi neka lomjava, neka bomba, sapleteš se preko leve noge to su prirodne smrti. Jedino što nam treba da bismo živeli jeste malo napora, ali priroda nam postavlja nagazne mine po putu.

Veruješ li ti da su one lobanje koje sveštenici imaju u svojim ćelijama tamo postavljene radi razmišljanja? Ni slučajno. Ne veruju oni u smrt ništa više no što ja verujem. Lobanje su tamo iz istog razloga zbog koga ćeš videti kraljičin portret u nekoj ambasadi one su samo deo zvaničnog nameštaja Da li ti veruješ da neki ambasador ikada pogleda na to lice na zidu koje ima tijaru od dijamanata i prazan osmeh?

Budi nelojalan. To ti je dužnost prema ljudskom rodu. Ljudski rod treba da opstane, a lojalni ljudi su ti koji prvi umiru od uzbuđenja ili metka ili preteranog rada. Ako moraš da zarađuješ za život, dečake, a cena koju te nateraju da platiš jeste lojalnost, budi dvostruki agent i nikada ne dopusti da ijedna strana zna tvoje pravo ime. Isto to važi i za žene i za Boga. Oboje poštuju čoveka koga ne poseduju, i oboje će nastaviti da podižu cenu koju su voljni da ponude? Zar Hristos nije upravo to rekao? Da li je zabludeli sin bio lojalan, ili crna ovca, ili zalutala ovca? Poslušno stado nije pružilo pastiru nikakvo zadovoljenje niti je lojalni sin interesovao svog oca.

Ljudi se plaše da unesu majski cvet u kuću. Kažu da donosi nesreću. Pravi je razlog taj što on jako miriše na seks, a oni se plaše seksa. Zašto se onda ne boje ribe, mogao bi s pravom da upitaš? Zato što kad osete miris

(51)

ribe, oni mirišu letovanje koje je pred njima i osećaju se bezbednim od plodenja na kratko vreme.

Sećam se Džavitovih reči daleko jasnije nego proticanja vremena; naravno da sam morao spavati na krevetu od džakova bar dva puta, ali ne mogu da se setim Džavita da spava sve do pred sam kraj – možda je spavao kao konj ili neki bog, uspravno. A čorba – to je pristizalo u redovnim razmacima, bar koliko sam ja to mogao da zaključim, iako nigde nije bilo nikakvog traga nekom satu, a jednom mislim da su za mene otvorili konzervu sardina iz njihovog magacina (imala je vrlo viktorijansku etiketu na kojoj su bila dva bradata mornara i jedna foka, ali su sardine bile dobrog ukusa).

Mislim da je Džavitu bilo drago što sam tamo. On svakako nije mogao da govori tako opširno tokom godina Mariji koja je mogla umesto odgovora samo da kvakne, a nekoliko puta me je naterao da mu čitam iz jednih od novina. Najbliže našem vremenu što sam uopšte pronašao bila je priča o proslavi zbog oslobađanja Mafekinga. (Nemiri , rekao je Džavit, pročišćavaju kao doza gorke soli .)

Jednom mi je rekao da podignem lampu na ulje pa ćemo zajedno da odemo u šetnju, a mogao sam da vidim koliko je mogao da bude okretan na svojoj jednoj nozi. Kada se uspravio, ličio je na grubu figuru izrezbarenu u stablu drveta gde se vajar nije potrudio da razdvoji noge, ili su možda, kao i na slici u pećini, bile loše izvedene . Stavio je ruke na zidove i krenuo ispred mene gigantskim skokovima, a kada bi zastao da govori (kao i mnogi stari ljudi izgledalo je kao da nije u stanju da govori i da se kreće u isto vreme) izgledalo je kao da podupire čitav prolaz svojim rukama debelim kao jamske grede. U jednom trenutku zastao je da mi kaže da se sada nalazimo direktno ispod jezera. Koliko tonava vode leži onamo gore? pitao me je – nikada nisam razmišljao o vodi u tonama pre toga, samo u galonima, ali on je imao spremnu tačnu cifru, sada ne mogu da je se setim. Dalje napred, gde ja nagib prolaza počeo da se

penje, ponovo je zastao i rekao, Slušaj , i ja sam čuo nekakvu tutnjavu iznad naših glava, a zatim nekakvo zveckanje dok su komadići blata padali oko nas. To je automobil , reče on, kao što bi možda nekakav istraživač rekao, To je slon .

Pitao sam ga da li možda postoji nekakav izlaz u blizini pošto smo bili tako blizu površine, i on dade svoj odgovor, čak i na to direktno pitanje, nejasno i uopšteno kao poslovice. Mudar čovek ima samo jedna vrata koja vode u njegovu kuću , rekao je.

Kako bi on bio dosadan starac nekom odraslom umu, ali dete poseduje glad za učenjem koja ga ponekad tera da se upije u usne učitelja. Mislio sam da učim o svetu i svemiru od Džavita, i ja se do dana današnjeg pitam kako je dete moglo da izmisli sve te detalje, ili su se oni gomilali tokom godina, kao koral, u moru nesvesnosti oko prvobitnog sna?

Bilo je i trenutaka kada je bio bezrazložno neraspoložen, ili u svakom slučaju bez nekog podesnog razloga. Jedan primer: i pored sve njegove slobode govora i raspona misli, zaključio sam da postoje sićušna pravila koja se moraju poštovati, inače bi se prolomila grmljavina njegove grdnje – način na koji sam morao da postavim kašiku u praznoj zdeli za čorbu, način savijanja novina pošto se završi s čitanjem, čak i položaj mojih udova na krevetu od džakova.

Saseći ću te , uzviknuo je jednom prilikom i ja sam stvorio sliku kako mi on odvaljuje jednu nogu da bih ličio na njega. Mučiću te gladu, zapaliću te kao sveću u znak upozorenja. Nisam li ti ovde dao kraljevstvo svih zemaljskih blaga i svih njegovih plodova, konzervu za konzervom, a ti mi tu prkosiš tako što uzduž postaviš kašiku na tacni? Pripadaš jednoj nezahvalnoj generaciji. Rukama je mlatio na sve strane i bacao senke kao vukove po zidovima iza lampe na ulje, dok je Marija čučala iza boce kalor-gasa sva užasnuta.

Nisam čak ni video vaše divno blago , rekao sam blago prkosno.

Nećeš ga ni videti , reče on, a niti ijedan prekršilac zakona kao što si ti. Prošle noći si ležao na leđima i groktao kao prase, a jesam li te ja psovao kao što si zaslužio? Džavit ima strpljenja. On oprašta i oprašta sedamdeset puta sedam, a ti onda još postaviš svoju kašiku uzduž... Uzdahnuo je duboko poput talasa koji se povlači. Rekao je, Čak i to opraštam. Nema lude kao što je matora luda, a ti ćeš još dugo tražiti dok ne nađeš nekoga ko je star kao ja čak među kornjačama, papagajima i slonovima. Jednoga dana ću ti pokazati blago, ali ne sada. Sada nisam za to raspoložen. Neka prođe vreme. Nek vreme isceli.

A ja sam pronašao način, međutim, jednom ranijom prilikom kako da u njemu izazovem dobro raspoloženje, a to je bilo da mu pričam o njegovoj ćerki. To mi je sasvim lako išlo, jer sam uvideo da sam strasno zaljubljen, kako to čovek može biti u dobi kada jedino što želi jeste da daje, a pomisao na uzimanje je jako daleko. Pitao sam ga da li je bio tužan kada ga je ostavila da bi otišla na sprat , kako je on to voleo da kaže.

Znao sam da će do toga doći , rekao je. Za to je bila rođena. Jednoga dana će se vratiti i nas troje ćemo zauvek biti zajedno.

Onda ću je možda videti , rekoh.

Nećeš doživeti taj dan , reče on, kao da sam ja bio star, a ne on.

Mislite li da se udala? pitao sam zabrinutim glasom.

Nije ona od tih što se udaju , reče on. Nisam li ti rekao da je ona izopačena kao što smo Marija i ja? Njeni koreni su ovde dole. Kome su koreni ovde dole taj se ne venčava.

A ja sam mislio da ste vi i Marija venčani , rekoh zabrinuto.

Začuo se njegov oštar krckav smeh kao kad se sklupa krckalica za orahe. Ispod zemlje nema venčanja , reče on. A gde bi našao kumove? Venčanje je javna stvar. Marija i ja, pa mi smo jednostavno urasli jedno u drugo, i to ti je sve, a onda je ona iznikla.

Dugo sam nemo sedeo, razmišljajući o toj povrslarskoj slici. A onda sam rekao sa svom čvrstinom koju sam mogao da sakupim, Pronaći ću je kad budem izašao odavde.

Ako izađeš odavde , reče on, moraćeš jako dugo da živiš i jako dugo vremena da putuješ da bi je pronašao.

Upravo ću to učiniti , odgovorio sam.

Pogledao me je s tračkom zadovoljstva na licu.

Moraćeš da pogledaš Afriku , reče on i Aziju a onda tu je i Amerika, Severna i Južna, pa Australija mogao bi da izostaviš Arktik i onaj drugi Pol oduvek je bila topla devojka . A sad mi pade na pamet, kad pomislim na život koji sam od tada proveo, da sam ja bio u većini tih oblasti sem Australije gde sam dva puta samo svratio između dva aviona.

Otići ću na sva ta mesta , rekoh, i pronaći ću je . Bilo je to kao da mi se svrha života najednom pojavila, kao što se sigurno javljala dovoljno često i nekom budućem istraživaču kada je na mapi prvi put primetio prazan prostor u srcu kontinenta.

Trebaće ti puno para , zadirivao me je Džavit.

Zaradiću za put radeći na brodu , rekoh, kao običan mornar . Možda je to bio odraz te namere koja je naterala mladog autora V. V. da ugrozi svog starijeg brata takvom sudbinom pre no što ga je sačuvao baš za Oksford. Jarbol je trebalo da predstavlja karijeru koja bi mi bila sveta nije bila za Džordža.

Trebaće ti mnogo vremena , upozorio me je Džavit.

Mlad sam , rekoh.

Ne znam zbog čega mi se kad pomislim na taj razgovor s Džavitom vraća doktorov glas koji beznadežno govori, Uvek ima nade . Možda ima nade, ali sada nema tako mnogo vremena koliko je bilo onda da bi se ispunila sudbina.

Te noći, kada sam legao na džakove, imao sam utisak da je Džavit počeo da zauzima povoljan stav prema mom slučaju. Probudio sam se jednom u toku noći i ugledao ga kako sedi na onome što se popularno zove

presto i kako me posmatra. Sklopio je jedno oko na trenutak i to je bilo kao da se zvezda ugasila

Narednog jutra, posle moje zdele čorbe, on najednom progovori. Danas ćeš , reče on, videti moje blago.

6

Bio je to dan prepun osećanja da se nešto sudbinsko približava ja to nazivam danom, ali koliko sam ja mogao da razaznam tamo dole, možda je to bila i noć. I jedino mogu da ga uporedim u mom kasnijem iskustvu s onim sporim časovima koje sam preživljavao pre nego što sam otišao da se sretnem sa ženom s kojom beše izgleda da po prvi put dođe do čina ljubavi. Fitolj je zapaljen, a ko može da kaže kojih će razmera biti eksplozija? Nekoliko šolja polupano ili kuća u ruševinama?

Satima Džavit više nije pominjao tu temu, ali posle druge šolje čorbe (ili je možda, tom prilikom, to bila konzerva sardina?) Marija je nestala iza zastora i, kada se ponovo pojavila, na glavi je imala šešir. Jednom, možda pre više godina, bio je to veličanstven šešir, šešir za konjske trke, velika crna slamnata stvar; sada je bio pun rupa kao neki đevđir, s jednim otromboljenim crvenim cvetom koji je bio prišivan i prišivan i opet prišivan. Pitao sam se, kada sam je video tako odevenu, da li ćemo da krenemo na sprat . Ali se nismo pokretali. Umesto toga, ona je stavila čajnik na peć, zagrejala je lonac i stavila dve kašičice čaja. A onda su ona i Džavit seli i posmatrali čajnik kao dva proroka povijena iznad utrobe jareta koja se puši, čekajući na otkrovenje. Čajnik ispusti preliminarni pisak i Džavit klimnu glavom, i čaj je bio spravljen. Samo je on uzeo jednu šolju, pijuckao je lagano, očiju uprtih u mene, kao da je razmišljao o svojoj odluci, a možda ju je i menjao.

Na ivici njegove šolje, sećam se, bio je list čaja. Uzeo ga je na nokat i postavio ga na moju nadlanicu. Vrlo sam dobro znao šta je to značilo. Čvrsta peteljka označavala je čoveka na putu, a meki list ženu; ovo je bio meki list. Počeo sam da ga pljeskam dlanom svoje dru-

ge ruke brojeći za to vreme, Jedan, dva, tri . Ležao je ravno, prilepljen za moju ruku. Četiri, pet. sada je bio na mojim prstima i ja rekoh, trijumfalno, Kroz pet dana , misleći na Džavitovu ćerku na onom svetu gore.

Džavit odmahnu glavom. Kod nas se vreme tako ne računa , reče on. To je pet dekada godina. Prihvatio sam njegovu ispravku on svakako najbolje zna svoju zemlju, i tek sada zatičem sebe kako računam, ako je svaki dan tamo dole bio dug deset godina, koliko bi godina mogao Džavit da tvrdi da ima po našem računanju?

Pojma nemam šta je on naučio iz te ceremonije čaja, ali je bar izgledao zadovoljan. Ustao je na svoju jednu nogu i, sada kada su mu ruke bile raširene do oba zida, podsećao me je na gigantsko raspeće, raspeće koje se kretalo u velikim skokovima duž puta kojim smo išli dan ranije. Marija me je gurnula otpozadi i ja sam poslušao. Uljana lampa u Marijinoj ruci bacala je duge senke ispred nas.

Prvo smo stigli ispod jezera i ja sam se prisetio tona vode koje su visile nad nama kao zamrznuti vodopadi, a posle toga smo stigli do mesta gde smo se i pre zaustavili, i opet su neka kola projurila putem iznad nas. Ali ova puta smo nastavili našim gegavim hodom. Izračunao sam da smo sada prešli put koji je vodio ka postaji Vinton, sigurno smo bili negde ispod krčme zvane Tri ključa , koju je držao ujak našeg baštovana, a posle toga trebalo je da smo stigli ispod Long Mida, polja s malim Krivudavim potokom duž njegove severne granice, čiji je vlasnik bio farmer po imenu Huel. Nisam bio u potpunosti napustio ideju da pobegnem, pa sam pažljivo registrovao naš put i rastojanja koja smo prešli. Nadao sam se nekom bočnom prolazu koji bi mogao ukazati da je postojao još neki ulaz u tunel, ali se činilo da ih nema i bio sam razočaran kada sam to zaključio, pre nego što smo krenuli ispod krčme, spuštali smo se vrlo strmo, možda kako bismo izbegli podrume i zbilja u jednom trenutku sam začuo neko ječanje i komešanje, kao da je baštovanov ujak primao isporuku novih buradi piva.

Mora da smo odmakli skoro pola milje pre nego što je prolaz stigao do kraja koji je imao oblik jajastog hola. Naspram nas stajao je kuhinjski kredenac od nelakiranog drveta, vrlo sličan onome u kome je moja majka držala svoje zalihe pekmeza, crnog i belog suvog grožđa i sličnih stvari.

Otvori, Marija, reče Džavit i Marija prošepa pored mene, zveckajući svežnjem ključeva, kvačući od uzbuđenja, dok se lampa njihala tamo-amo kao kadionica.

Uzbuđena je, reče Džavit. Prošlo je mnogo dana od kada je poslednji put videla blago. Ne znam na kakvo se vreme pozivao, ali sudeći po njenom uzbuđenju, mislim da su ti dani zaista predstavljali decenije – čak je bila zaboravila koji ključ odgovara bravi, pa ih je sve isprobala i nije uspela, a onda je ponovo pokušala pre nego što se cilindar okrenuo.

Bio sam razočaran kad sam ugledao unutrašnjost očekivao sam zlatne cigle i reku dolara Marije Terezije kako se izliva na pod, a bila je samo gomila otrcanih kartonskih kutija na gornjim policama, a donje police bile su prazne. Mislim da je Džavit primetio moje razočaranje i da ga je to žacnulo. Rekao sam ti, rekao je, glavni deo je dole iz bezbedonosnih razloga. Ali nisam dugo ostao razočaran. Skinuo je dole jednu od najvećih kutija sa najviše police i istresao njen sadržaj na zemlju pred moje noge, kao da me je čikao da *to* omalovažim.

A *to* je bila svetlucava masa dragulja kakve nikada ranije nisam video – hteo sam da kažem u svim duginim bojama, ali boje kamenja nemaju tu bledu devojačku jednostavnost. Bilo ih je crvenih, skoro tako tamnih kao presna džigerica, olujno plavih, zelenih kao donja strana talasa, žute boje zalaska sunca, sivih kao senke na snegu i kamenja potpuno bez boje koje je blistalo svetlije nego svo ostalo zajedno. Rekao sam da tako nešto nikada nisam video: skepticizam srednje dobi je ono što me sada navodi da uporedim *to* blago s kovčezima iz

kojih se prelivaju veštački dragulji kakve ponekad možete videti po izlozima italijanskih turističkih mesta.

I opet zatičem sebe kako podešavam san prema onoj vrsti kritike koju bih trebalo da rezervišem za izveštaj nekog trgovca o uvoznoj ili izvoznoj vrednosti obojenog stakla. Ako je *to* bio san, *to* je bilo pravo drago kamenje. Apsolutna stvarnost pripada snovima, a ne životu. Zlato iz snova nije razblaženo zlato čak i najboljih zlatara, nema dijamanta u snovima koji su napravljeni od veštačkog dragog kamenja – ono što liči na nešto i jeste *to*. Ko izgleda najkraljevskije jeste kralj.

Kleknuo sam i okupao ruke u tom blagu i, dok sam tamo klečao, Džavit je otvarao kutiju za kutijom i prosipao sadržaje na zemlju. U detetu nema pohlepe. Nije me interesovala vrednost te gomile: *to* je jednostavno bilo blago, a blago treba vrednovati njega samog radi, a ne po onome što se za njega može kupiti. Tek mnogo godina docnije, posle jedne količine književnosti, i učenja, i znanja stečenog od drugih, V. V. je pisao o blagu kao o nečemu čime bi mogao da spase sudbinu porodice. U mojim snovima više sam podsećao na čavku, kojoj je jedino stalo do sjaja i svetlucanja.

Ovo nije ništa u poređenju s onim što leži dole sakriveno od pogleda, primeti Džavit s ponosom.

Bilo je tu ogrlica i brasletni, medaljona, grivni, igala i prstenja i visuljaka i dugmadi. Bila je tamo gomila onih malih zlatnih predmeta koje devojke vole da zakače za svoje brasletne: stub Vandom, i Ajfelova kula i lav s trga Sv. Marka, boca šampanjca i mala knjiga sa zlatnim listovima na kojima su ispisana imena mesta koja su možda važna nekom ljubavnom paru – Pariz, Brajton, Rim, Asisi i Moreton-in-Marš. Bilo je i zlatnih novčića – nekih sa glavama rimskih imperatora i drugih s Viktorijom i Džordžom IV, i Frederikom Barbarosom. Bilo je ptica napravljenih od dragog kamena i s očima od dijamanta, i kopče za cipele i pojaseve, igle za kosu s rubinima pretvorenim u ruže i bočice za mirise. Bilo je zlatnih čačkalica, i štapića za mešanje koktela i malih

kašičica za vađenje voska iz ušiju takođe od zlata, i malih muštikli ukrašenih dijamantima i malih kutija od zlata za pastile i burmut, potkovića za kravate lovaca i smaragdne lovačkih pasa za revere žena lovaca; bilo je tu i riba i malih šargarepa s rubinima za sreću, dijamantskih zvezda koje su možda krasile generale ili državničke, zlatnih privezaka za ključeve sa smaragdnom inicijalima i školjki izvađenih s biserima, i portret igračice od zlata i emajla sa imenom Hajdi ispisanim, pretpostavljam, rubinima.

Što je dosta dosta je, reče Džavit i ja sam morao da se povučem, kako mi se činilo, od svih blaga sveta, stremljenja i zadovoljstava koja ih prate. Marija bi spakovala sve što je tamo ležalo natrag u kartonske kutije, ali Džavit je rekao svojim najgordijim glasom, Pusti ih neka leže, i mi smo se vratili u tišini putem kojim smo i došli, istim redom, dok su nam senke išle ispred nas. Kao da me je prizor blaga iznurio. Legao sam na džakovu ne čekajući na čorbu i odmah zaspao. U mom snu u snu, neko se smejavao i plakao.

7

Već sam rekao da ne mogu da se setim koliko sam dana i noći proveo ispod bašte. To koliko sam puta spavao zaista nije nikakav pokazatelj, jer ja sam jednostavno spavao kada sam imao potrebu ili kada bi mi Džavit naredio da legnem, pošto tamo nije bilo svetlosti dana niti mraka, sem ukoliko je o tome odlučivala lampa na ulje, ali sam skoro siguran da sam se posle tog iscrpljujućeg sna probudio čvrsto nameran da se ponovo vratim kući. Sve do sada prećutno sam se slagao sa svojim zatočeništvom, uz malo pritužbi; možda su obroci koji su se sastojali od čorbe izgubili za mene draž, mada sumnjam da je to bio razlog, jer ja sam se i duže hranio uz isto tako malo raznovrsnosti i manje apetita, u Africi; možda je to što sam video Džavitovo blago predstavljalo vrhunac koji je moju priču lišio svake dalje zani-

mljivosti; možda sam, a mislim da je to najverovatniji razlog, želeo da otpočnem traganje za Mis Ramzgejta.

Ma šta de je bio motiv, rešen sam se probudio iz svog dubokog sna, isto tako naglo kao što sam i zaspao. Fitelj u lampi na ulje prigušeno je goreo i ja sam jedva mogao da razaberem crte Džavitovog lica, a Marija je bila negde iza zavese. Na moje zaprepašćenje, Džavitove oči bile su sklopljene nikada mi ranije nije bilo palo na pamet da ima trenutaka kada bi ovo dvoje moglo i da zaspi. Sasvim tiho, očiju uprtih u Džavita, smakao sam cipele bilo je sad ili nikad. Kada sam ih skinuo, uz manje buke nego što je pravi miš, sinula mi je ideja i ja sam izvukao pertle još uvek mogu da čujem oštro zveckanje metalnog vrška kako odzvanja na zlatnoj noši pored mojih džakova. Mislio sam kako sam prepredenjak samo upola, jer Džavit se promeškolljio a onda se opet primirio i ja sam skliznuo s mog kreveta za nevolju i puzeći otišao do njega na njegovoj klozetskoj šolji. Znao sam da, pošto nisam poznavao taj tunel, nikada ne bih mogao da budem brži od Džavita, ali sam ustuknuo kada sam shvatio da je bilo nemoguće svezati noge čoveku koji ima samo jednu nogu.

A ne bi ni čovek s jednom nogom mogao da se kreće, a da se ne pomaže rukama rukama koje su sada pogodno ležale na krilu kao u neke statue. Jedna od stvari kojima me je naučio brat bila je da pravim čvor za omču. Sada sam napravio jedan od pertli koje sam svezao, i sasvim nežno, milimetar po milimetar, prebacio sam ga preko Džavitovih ruku i ručnih zglobova, a zatim ga pritegnuo.

Očekivao sam da će se probuditi uz besni urlik, pa sam čak u svom strahu osetio malo onog ponosa koji je Džek svakako osetio kada je nadmudrio džina. Bio sam spreman da odmah pobegnem i da sa sobom ponesem lampu, ali me je upravo njegovo ćutanje zadržalo. Otvorio je samo jedno oko, tako da sam opet imao utisak da mi namiguje. Pokušao je da pokrene ruke, osetio je čvor, a onda se pomirio s njihovim zatočeništvom. Očekivao

sam da će pozvati Mariju, ali on nije ništa takvo učinio, samo me je posmatrao jednim otvorenim okom.

Najednom sam se osetio postidenim. Izvinite, rekoh.

Ha, ha, reče on, zabludeli moj, zalutala ovco, brzo učiš.

Obećavam da nikome ništa neću reći.

Ne bi ti verovali čak i ako bi ispričao, reče on.

Sada ću da krenem, prošaptao sam sa žaljenjem, besmisleno se zadržavajući, kao da je jedna polovina mene želela da zauvek ostanem.

I bolje, reče on. Marija bi mogla da ima i drugačije mišljenje od mog. Ponovo je pokušao s rukama.

Dobro vezuješ čvorove.

Pronaći ću vašu ćerku, rekoh, bez obzira šta vi o tome mislili.

Onda neka ti je sa srećom, reče Džavit. Moraćeš daleko da putuješ; moraćeš da zaboraviš na sve što su tvoji učitelji pokušavali da te nauče; moraćeš da lažeš kao prodavac konja i da te ne vezuju nikakve lojalnosti ništa više no što te ovde vezuju, a ko zna? Sumnjam, ali možda ćeš uspeti, možda ćeš i uspeti.

Okrenuo sam se kako bih uzeo lampu, a onda je on ponovo progovorio. Uzmi svoju zlatnu nošu za uspomenu, reče on. Reci im da si je pronašao u nekom starom kredencu. Moraš da imaš nešto kad počneš da tražiti kako bi ti dalo čvrstinu.

Hvala, rekoh, hoću. Bili ste veoma ljubazni. Počeo sam apsurdno imajući u vidu njegove vezane zglobove da pružam ruku kao kakav gost na rastanku; a onda sam se sagao da podignem nošu upravo kada se Marija, koju su možda probudili naši glasovi, pojavila iza zavese. Ona je za tren oka shvatila situaciju pa je kvaknula na mene šta je to bilo ne znam i posegnula za mnom svojom rukom nalik na ptičiju kandžu.

U prolazu sam bio ispred nje i imao prednost što sam nosio svetiljku, a nalazio sam se ispred nje samo nekoliko stopa kada sam stigao do Kampa Neodlučnosti, ali na tom mestu, zbog vetra od mog hodanja i sve

kraćeg fitilja, lampa se ugasila. Bacio sam je na zemlju i nastavio dalje da napipavam po mraku. Mogao sam da čujem grebanje i cijukanje Marijine haljine sa šljokicama, a nervi mi poskočiše kad je nogom šutnula lampu koja se zakotrljala mojim tragom. Posle toga malo čega se sećam. Uskoro sam počeo da puzim naviše idući većom brzinom na kolenima nego što je ona mogla da postigne u svojoj suknji, i malo kasnije ugledao sam sivu svetlost tamo gde se korenje drveta razdvajalo. Kada sam izašao na otvoreno, bio je skoro isti onaj rani jutarnji čas kao i onda kada sam ušao u pećinu. Čuo sam kako kvak kvak kvak dopire odnekud ispod zemlje ne znam da li je to bila neka psovka ili pretnja, ili obično zbogom, ali mnogih noći kasnije ležao sam u krevetu plašeći se da će se vrata otvoriti a Marija ući unutra i odvesti me, kada je kuća bila tiha i usnula. Ipak, čudno je bilo to što se nisam plašio Džavita, ni tada ni kasnije.

Možda sam ne mogu da se setim ispustio zlatnu nošu na ulasku u tunel kao neku prepreku za Mariju; tek nisam je imao kada sam splavom prelazio preko jezera niti kada je Džou, naš pas, izleteo iz kuće i počeo da skače na mene tako da me je oborio poleđuške na travnjak prekriven rosom pored zelene pokvarene fontane.

Treći deo

1

Vildič prestade da piše i podiže pogled s papira. Noć je bila prošla, a sa njom i kiša i vlažan vetar. Kroz prozor je mogao da vidi tanke reke plavog neba kako krivudaju između obala, a sunce koje je iskosa ulazilo slabašno je svetlucalo na vrhu njegovog pera. Pročitao je poslednju rečenicu koju je napisao i video kako je opet na kraju priče opisao svoju avanturu kao da se ona doista dogodila, a ne kao nešto što je sanjao u toku noćnog lenčarenja ili izmislio nekoliko godina kasnije za školski časopis. Neko je, iako je bilo rano, guraio ručna

kolica šljunčanom stazom iza fontane. Taj zvuk, kao i taj san, pripadali su detinjstvu.

Sišao je u prizemlje i otključao ulazna vrata. A tamo, neizmenjena, stajala je pokvarena fontana i staza koja je vodila ka Tamnom Puteljku, a on jedva da je bio iznenađen kada je ugledao Ernesta, baštovana njegovog ujaka, kako mu prilazi gurajući ručna kolica. Ernest je sigurno bio mladić u vreme onog sna, a sada je bio starac, ali za dete čovek dvadesetih godina približava se sredovečnosti pa je on izgledao prilično onako kako ga je Vildič upamtio. Bilo je u njemu nečeg od Džavita, mada je imao velike brkove, ali nije imao bradu možda je to bio samo njegov zamišljen i ispitivački pogled, i taj autoritativan i posesivan izgled koji je ljutio gospođu Vildič kada mu je prilazila da bi uzela povrće.

Pa, Erneste, reče Vildič, mislio sam da ste u penziji?

Ernest spusti ručicu kolica i suzdržano počeo da posmatra Vildiča. Pa to je gazda Vilijam, zar ne?

Jeste. Džordž mi je rekao...

Gazda Džordž bio je donekle u pravu, ali ja još uvek moram da ispomažem. Ima nekih stvari u ovoj bašti o kojima drugi ne znaju. Možda je on *bio* model za Džavita, jer bilo je nečega u njegovom načinu govora što je nagoveštavalo istu nejasnoću.

Kao na primer...?

Ne može svako da gaji asparagus na krečnjačkom tlu, reče on, dajući jednu opštu konstataciju o nečem posebnom na isti način na koji je to činio i Džavit. Dugo vas nije bilo, gazda Vilijame.

Puno sam putovao.

Čuli smo jednom da ste u Africi, a jednom drugom prilikom da ste negde u Kini. Da li vam se dopada crna koža, gazda Vilijame?

Pretpostavljam da mi se s vremena na vreme dopadala po neka crna koža.

Ne bih pomislio da one mogu da pobede na konkursu za lepoticu, reče Ernest.

Da li poznajete Ramzgejt, Erneste?

Baštovan u toku radnog dana daleko stigne, reče on. Kolica su bila puna opalog lišća posle nepogode u toku noći. Jesu li Kinezi baš toliko žuti koliko ljudi pričaju?

Nisu.

Nekakva razlika *jeste* postojala, pomisli Vildič: Džavit nikada nije tražio informacije, davao ih je težina vode, starost zemlje, seksualne navike majmuna. Ima li puno promena u bašti, upitao je, otkad sam bio ovde?

Sigurno ste čuli da je pašnjak prodat?

Jesam. Mislio sam da odem u šetnju pre doručka možda Tamnim Puteljkom do jezera i ostrva.

Tako, znači.

Jeste li ikada čuli neku priču o tunelu ispod jezera?

Nema tamo nikakvog tunela. Zašto bi tamo postojao tunel?

Ne znam nikakav razlog za to. Pretpostavljam da je to nešto što sam sanjao.

Dok ste bili dete uvek ste voleli to ostrvo. Tamo ste se skrivali od gospođe.

Sećate li se ono kad sam pobegao?

Stalno ste bežali. Gospođa bi mi govorila da idem i da vas nađem. Ja bih joj odmah rekao, baš kao što sada vama govorim, imam dosta posla da iskopam krompire koje stalno tražite. Nikada nisam znao ženu koja troši više krompira. Da pomisli čovek da ih je jela. Mogla je da živi na krompiru, a ne na plodovima zemlje.

Mislite li da sam tražio blago? Dečaci to rade.

Nešto ste lovili. To sam i pričao ljudima ovde dok ste bili tamo u onim divljim predelima niste se vratili čak ni na pogreb vašeg ujaka. Pazite šta vam kažem, govorio sam im, nije se promenio, otišao je u neki lov, kako je to uvek i činio, mada sumnjam da zna šta traži, rekao sam im. Sledeće što ćemo čuti biće, rekao sam, kako dubi na glavi u Australiji.

Vildič primeti sa žaljenjem, Nekako tamo nikada nisam vraćao; iznenadio se da je glasno progovorio.

A Tri ključa još uvek postoje?

Tu su, i te kako, ali pivničari su je kupili pošto je moj ujak umro i to više nije privatna kafana.

Jesu li je mnogo izmenili?

Teško da biste prepoznali da je to ona ista kuća sa svim onim cevima i vodovima. Sad su tamo uveli ono što se zove pritisak, tako da više ne možete da dobijete pošteno pivo a da u njemu nema mehurića. Mom ujaku je bilo zadovoljstvo da ode u podrum po bure, a sada su tu sve mašine.

Dok su pravili sve te izmene niste čuli da su nešto pričali o tunelu ispod podruma?

Opet tunel. Šta vas je spopalo da mislite o tuneli-ma? Jedini tunel za koji znam je onaj kod Bagama, a to je pet milja daleko.

Pa, odoh u šetnju, Erneste, inače će stići vreme za doručak pre nego što vidim baštu.

A sad ćete pretpostavljam opet u strane predele. Šta će to biti ovoga puta? Australija?

Sada je kasno za Australiju.

Ernest odmahnu svojom šarenom glavom put Vildiča s izgledom trezvenog neslaganja. Kad sam ja bio rođen, reče on, vreme je imalo drugačiji ritam nego što se čini da ima ovo današnje, i podižući ručicu kolicica, krenuo je putem ka novoj gvozdenoj kapiji pre nego što je Vildič imao vremena da shvati da je on upotrebio skoro iste reči kao Džavit. Taj svet je bio svet koji je poznavao.

2

Tamni Puteljak bio je mali i ne baš taman možda se lovor prorodio vremenom, ali paučina je bila tu, kao i u njegovom detinjstvu, da mu okrzne lice dok prolazi. Na kraju puteljka nalazila se drvena kapija koja je vodila na travnjak a koja je u njegovo vreme uvek bila zaključana nikada nije znao zbog čega je taj put iz bašte bio zabranjen za njega, ali je otkrio način da otvori kapiju ivicom novčića od pola šilinga. Sada u džepu nije mogao da pronađe takav novčić.

Kada je ugledao jezero shvatio je koliko je Džordž bio u pravu. Bila je to samo mala bara, a nekoliko stopa od ivice bilo je jedno ostrvo veličine sobe u kojoj je sinoć večerao. Tamo *jesto* bilo nekoliko grmova, čak nekoliko stabala, jedno više i deblje od ostalih, ali to svakako nije bio stogodišnji bor iz priče V. V.-a niti ogroman hrast iz njegovog sećanja. Udaljio se nekoliko koraka od ivice bare i skočio.

Nije baš doskočio do ostrvceta, ali voda u koju je upao bila je samo nekoliko inča duboka. Da li je u bilo kom delu voda bila dovoljno duboka da bi po njoj mogao da pliva splav? Sumnjao je u to. Šljisnuo je na obalu, a voda mu čak nije ni prodrla u cipele. Znači na tom malom mestu nalazili su se Kamp nade i Petkova pećina. Krivo mu je bilo što nije toliki cinik pa da se nasmeje tom neodređenom iščekivanju koje ga je dovelo na ostrvce.

Grmlje mu je jedva dopiralo do struka i lako se probijao kroz njega idući ka najvećem stablu. Teško je bilo poverovati da bi se čak i najmanje dete moglo ovde izgubiti. Bio je u svetu koji je Džordž viđao svakoga dana dok je obilazio svoju ne baš sjajnu baštu. Možda samo na trenutak, dok se probijao kroz grmlje, učinilo mu se da je čitav život bio straćen, baš kao što čovek koga je izneverila žena briše iz svog sećanja čak i srećne godine koje je proveo sa njom. Da nije bilo tog srećnog sna o tunelu i bradatome čoveku i sakrivenome blagu, zar on nije sebi mogao da izgradi manje nespokojan život, kako je to u stvari učinio Džordž, s brakom, decom, domom? Pokušao je sebe da ubedi kako preteruje sa značajem jednog sna. Njegova sudbina bila je možda odlučena mnogo meseci pre no što mu je Džordž čitao *Romansu australijskog istraživanja*. Ako detinja iskustva zaista formiraju čovekov budućni život, onda njega svakako nije formirao Džavit, već su ga formirali Grej i Berk. Ako ništa drugo, onda je to bio ponos zbog koga nikada nije shvatao zaobiljno svoja razna zanimanja: ni prema kome nije bio lojalan čak ni

prema onoj devojci u Africi (Džavit bi se složio s njegovom nevernošću). Sada je stajao pored tog neplemenitog stabla što nije imalo iznad zemlje nikakvog korenja koje bi eventualno moglo da sačinjava nekakav ulaz u pećinu, i on baci pogled natrag na kuću: bila je tako blizu da je mogao da vidi Džordža kako stavlja penu za brijanje na lice kraj prozora kupatila. Uskoro će zazvoniti zvono za doručak i oni će sedeti jedan naspram drugog i razgovarati o jutarnjim nevažnim stvarima. Postojao je jedan dobar voz za povratak u London u 10.25. Pretpostavljao je da je bio tako umoran zbog posledica bolesti nije bio pospan već bolno umoran kao na kraju kakvog dugog putovanja.

Pošto se probio nekoliko stopa kroz grmlje, došao je do pocrnelih ostataka jednog hrasta; verovatno ga je raspolutio grom, a onda je blizu korena bio testerom isečen za cepanice. Supleo se o staro korenje sakriveno u travi, pa kleknuvši dole na tle on položi uho na zemlju. Imao je neku apsurdnu želju da čuje odnekud dole iz dubine ono *kva kva* iz usta bez nepca i dubok tutnjav Džavitov glas kako kaže, *Mi smo ćosavi, ti i ja*, mašući bradom ka njemu, a takvi su i nilski konj, i slon, i dugong *ne znaš, pretpostavljam, šta je to dugong. Mi najduže opstajemo, mi ćosavi.*

Ali, naravno, nije ništa mogao da čuje sem praznine koju čujete kad telefon zvoni u praznoj kući. Nešto mu je zagolicalo uho i skoro se ponadao da će pronaći neku šljokicu koja je opstala svih tih godina ispod trave, ali to je bio samo običan mrav koji se teturao pod tereotom ka svom tunelu.

Vildič stade na noge. Dok se uspravljao, ruku mu je ogrebala oštra ivica nekog metalnog predmeta u zemlji. Nogom je izbio taj predmet iz zemlje i video da je to neka stara plehana noša. Bila je izgubila svu boju, sem što je s unutrašnje strane drške još uvek bilo nekoliko ljuspica žute boje.

Koliko je tamo dugo sedeo držeći nošu između nogu nije mogao reći; kuća se nije videla; sada je bio tako mali kao što je onda bio nije mogao da vidi preko vrhova grmova, i ponovo se vratio u Džavitovo vreme. Bezbroy puta je obrnuo nošu; to svakako nije bila zlatna noša, ali to nije ništa dokazivalo ni ovako ni onako, dete ju je moglo smatrati zlatnom dok je bila sveže obojena. Da li ju je zaista ispustio u svom begu što bi značilo da sada Džavit sedi na svojoj klozetskoj šolji, a Marija kvače pored šporeta na gas...? Ništa nije bilo izvesno; možda je pre više godina, dok je boja bila sveža, on pronašao tu nošu, baš kako je to danas učinio, i napravio oko nje celovečernju legendu. A onda, zašto je to V.V. izostavio iz svoje priče?

Vildič istrese zemlju iz noše i ona zazveča na šljunku kao što je zazvečala kada je o nju, pre pedeset godina, kucnuo metalni vršak pertle. Imao je osećaj da ponovo mora o nečemu da odluči. Radoznalost je rasla u njemu kao rak. Preko bare začulo se zvono za doručak i on pomisli, *Jadna mama imala je i razloga da se plaši, okrećući plehanu nošu na svom krilu.*

Varljivi realizam Grinlenda

Pojavio se na vrhu proplanka dok je poslednja svetlost bleдела, i umalo nije kriknuo od olakšanja ugledavši pod sobom šumu... Šuma je podsećala na vrata koja se ljuļaju na nekoj velikoj šarci, vrata čija je senka krenula naviše, ka njemu, i zlatno obojena trava pod njegovim nogama poprimila je zelenu, potom purpurnu, i konačno tamnosivu boju. A onda je pala noć. ¹ Početne rečenice romana kojim je, daleke 1929. godine, prvi put na sebe skrenuo pažnju daroviti dvadesetpetogodišnji pisac Gream Grin danas zvuče kao brižljivo sročен uvod u atmosferu koja će vremenom postati jedan od znakova raspoznavanja literarnih tvorevina ovog pisca. Usamljenik na proplanku, begunac što očekuje spas od šume u kojoj će doživeti svoje stradanje, dobiće značaj arhetipskog junaka Grinovih romana, smeštenih u svet u kome se, baš kao u navedenom odlomku, vedrije boje pojavljuju tek na trenutke, i samo zbog toga da bi tamu koja preti učinile još strašnijom. To je svet večite hajke i egzistencijalnog nemira, svet koji će zbog svoje upečatljive i sasvim osobene atmosfere negde između mučne realnosti i ne mnogo lepšeg sna postati poznat pod imenom Grinlend.

Grinlend je svet koji će zauvek ostati obojen sivilom i teskobom londonskog predgrađa u kome je Gream Grin 1904. godine rođen i u kome je proveo detinjstvo po njemu presudno razdoblje u životu svakog čoveka. Obrise tog sveta Grin će kao neumorni svetski putnik u više od pola veka dugoj umetničkoj avanturi pronalaziti širom zemljine kugle od užarenog i uzavrelog Meksika u doba surovih progona katolika, preko Kube i Haitija u vreme velikih prevrata, sve do vazda dramatičnih i tajnovitih balkanskih bespuća. U potrazi za nekakvim vlastitim mirom, Grin je gotovo do samog kraja života na svojim putovanjima bez mapa obilazio najnemirnija područja zemaljskog šara. Sva ta, kao i ostala Grinova lutanja od asketizma do alkohola i droga, od komunizma do ekstremnog katoličanstva nisu bila ništa drugo do traganje za pravim smislom ljudske egzistenci-

je, traganje koje je na umetnički impresivan način artikulisao u svojim delima.

Autor nekoliko drama, više briljantnih putopisa, velikog broja eseja i pripovedaka, Grin će ostati upamćen pre svega kao veliki romansijer. Nakon početnih neuspeha i posrtanja, tek je četvrtim romanom, *Voz za Istambul (Stamboul Train, 1932)*, dokazao da nije pogrešio kada je napustio siguran i dobro plaćen posao urednika u londonskom *Tajmsu* i krenuo u neizvesnost koju sa sobom nosi život profesionalnog pisca. U ovom romanu je, otelotvoren u liku jugoslovenskog komuniste, započeo svoj nikada dovršeni beg Grinov nesrećni antiheroj. Usamljenik sa teretom prošlosti koja zatvara sve puteve u budućnost, gubava duša u beznadežnoj potrazi za spokojstvom i smislom, reprezentativni je lik Grinlenda sveta sivila i mraka, straha i beznada. To je svet i život na koji su, bez prava na pomilovanje, osuđeni protagonisti svih dvadeset pet romana Greama Grina.

Zbog varljive bliskosti lakšim književnim žanrovima pre svih avanturističkom i kriminalističkom romanu vrljne i vrednosti Grinovog stvaralaštva često su izmicale pažnji kritičara. Ekonomičnost i jasnost pripovedanja, lišenog svih nepotrebnih stilskih neumerenosti, zanimljiva i vešto vođena fabula, udružena s nesumnjivim darom hipersenzibilnog umetnika sposobnog da se uhvati u koštac i sa temama nako nedostupnim literarnom obrascu koji je odabrao to su temelji na kojima čvrsto stoje njegova najvrednija ostvarenja. *Sila i slava (The Power and the Glory, 1940)*, *Suština stvari (The Heart of the Matter, 1948)*, i *Ljudski faktor (The Human Factor, 1978)*, neki su od naslova kojima se Gream Grin svrstao među najznačajnija imena engleske proze dvadesetog veka.

Sve to nije bilo dovoljno da odagna senku razočaranja i besmisla kojoj Grin, kao ni njegovi junaci, nikada nije uspeo da umakne. U prvim očajničkim pokušajima da to ipak učini, još kao devetnaestogodišnjak, u bizarnim usamljeničkim partijama ruskog ruleta, prvi put se zagledao u lice smrti. Fasciniran, nastavio je da koketira s njom čitavog života. I nakon mnoštva susreta u tutnjavi svetskih ratova i revolucija, kroz buku i bes mahnitanja suludih diktatora, Grin joj je, sa sebi svojstvenom crnohumornom ironijom, poslednji sastanak zakazao u idiličnom švajcarskom gradiću Veveju.

Aprila 1991. godine, Grin je prestao da bude večiti kandidat za Nobelovu nagradu, i zakoračio među klasike savremene engleske i svetske književnosti.

Premda u senci romana, Grinove najbolje pripovetke mogu se po svom značaju i umetničkoj vrednosti meriti s njegovim velikim romansijerskim ostvarenjima. Zbirka *Osećanje stvarnosti* (*A Sense of Reality*, 1963), lako pronalazi sebi mesto među takvim delima; štaviše, za razliku od ostalih Grinovih zbirki pripovedaka, *Osećanje stvarnosti* odlikuje se tematskim jedinstvom i suptilnom međusobnom povezanošću pripovedaka osobinama koje značajno osnažuju njen ukupni umetnički efekat. Četiri priče iz ove zbirke svaka za sebe, ali i zajedno otkrivaju možda još očitije nego romani neke od najbitnijih karakteristika Grinove prefinjene proze.

Iznad svega ostalog, te priče ukazuju upravo na piščevo specifično osećanje stvarnosti iz koga, kao jedna od ključnih odlika Grinovog stvaralaštva, proističe varljivi realizam

Grinlenda. Jer, Grin svoj svet zaista gradi oslanjajući se na izoštrenu percepciju stvarnosti kojoj ne promiče nijedan bitan detalj njegove slike Kube u danima pre revolucije, u romanu *Naš čovek u Havani* (*Our Man in Havana*, 1958), ili Haitija neposredno nakon uvođenja Divalijeove diktature, u *Komedijama* (*The Comedians*, 1966), potpunije su i bogatije činjenicama od mnogih dokumentarnih svedočanstava tih istorijskih previranja. Istovremeno, međutim, te su činjenice natopljene suptilnom metaforičnošću kojom značajno nadilaze svaku vremensku i prostornu konkretnost i omeđenost, ocrtavajući prepoznatljive konture Grinlenda. Grinove pripovesti jesu zasnovane na činjenicama stvarnosti, ali je njegovo osećanje stvarnosti sasvim specifično; njime on vodi čitaoca u prostore duha iz kojih i ono što je naizgled banalno dobija neočekivano dubok smisao, a granica između stvarnosti i mašte počinje da blede i nestaje.

Upravo odnos između stvarnosti i imaginacije, između opipljivih trivijalnih činjenica i naslućivanja dublje istine, ključna je tema koja objedinjava četiri priče u zbirci naslovljenoj *Osećanje stvarnosti*, Grinovom najznačajnijem izletu u prostore fantastike. U tim pričama Grin traga za korenima one epifanijske vizije koja se formira u graničnim područjima ljudske svesti, i u kojoj pojavni oblik stvari prestaje da

skriva njihovu pravu suštinu. Pomalo romantičarski, ali sa čvrstim i jasnim argumentima, Gream Grin takvu viziju pronalazi u svetu detinje imaginacije. Zbog dubine i upečatljivosti dečije vizije sveta, smatra Grin, čitav čovekov život bila je presudno predodređen slikama i događajima iz detinjstva.

Sve što je čoveka u životu očekivalo, dobro ili loše, mora da je bilo tamo piše Grin o kulisama i atmosferi vlastitog detinjstva. Budućnost je možda bila prorokovana oblicima kuća isto onoliko koliko i linijama na dlanu; oblici bekstva i obmana bili su preuzeti s tuđih prepredenih lica i iz skrovišta u bašti, u parku, u živim ogradama. ² Vilijam Vildič, dakle, u priči *Ispod bašte*, dolazi u zemlju čuda svoga detinjstva ne samo da bi potražio sopstvenu prošlost, već i zbog toga da bi u njoj pronašao ključ za kakvu-takvu budućnost, pošto s pravom strahuje da tako nešto u njegovom životu više ne postoji. Teško oboleo, Vildič zaista gubi pravo na razmišljanje o budućnosti, ali zauzvrat ponovo dobija detinju dubinu uvida u stvari i pojave, i detinju perspektivu čuđenja u kojoj ne postoji ništa što je maleno ili obično, u kojoj je sve veliko i čudesno. Ono dete koje je sanjalo sada je bilo na samrti od iste bolesti kao i ovaj čovek, kaže Grin, i zajedno sa svojim junakom posmatra svet odnekud već s onu stranu groba, iz predela u kojima više ne caruje razum.

Vildičevim svetom gospodari imaginacija. Ona je ova-pločena i sačuvana u priči koju je, opčinjen tajnama života, napisao trinaestogodišnji Vilijam Vildič. S njim se, dakle sa samim sobom od pre nekoliko decenija, susreće umorni i rezignirani, bolesni Vilijam Vildič. Mali Vildič napisao je priču i njome svet svog detinjstva oteo od praznine i ništavila. Tu više, dakako, i nije važno da li se u onome što nazivamo stvarnošću zaista sve odigralo onako kako je predstavljeno u priči; svoju verodostojnost i svoju istinu priča potvrđuje time što neodoljivo uvlači u sebe odraslog Vildiča. Njegova trezvena skeptičnost samo potvrđuje snagu priča kao nečega što postoji samo po sebi, bilo zapisano ili ne. Vildič optužuje nekadašnjeg Vildiča da je nedarovit pisac, da je mnogo toga izostavio ili izmenio; time on brani onu priču koja se, podstaknuta istim doživljajem, tokom godina iskristalisala u njemu. Priče nemaju ni početka ni kraja, zapisao je Grin u uvodnim rečenicama jednog od svojih romana (*Kraj jedne ljubavi*, 1951). Čovek proizvoljno odabira onaj tre-

nutak iskustva iz koga će se osvrnuti unatrag, ili pogledati napred.³ Priče, dakle, nikada nisu konačne i dovršene. I to je ono što Vildiča primorava da svoju uspomenu na doživljaj koji se odigrao ispod bašte uobličiti još jednom. Ispod bašte je opredmećenje jednog čudesno primamljivog detinjeg košmara; to je pomalo stravična bajka bez srećnog kraja, ali i bez nesrećnog.

No čak i ako zaista nemaju ni početka ni kraja, prave priče moraju imati svoje junake ili, ako ih je napisao Graham Grin, antijunake. Uz Vilijama Vildiča, središnji lik ove priče je čudnovati starac po imenu Džavit. U njemu je Grin stvorio inkarnaciju onog cinizma i pesimizma kojim je tako temeljito prožeta njegova proza. Kroz Džavitov lik, Grin pokazuje koliko je u tom pesimizmu mudrosti, rezignacije i očaja, ali i neke nedokučive satanske privlačnosti.

Džavitova mudrost nije od ovog sveta. Svet tog zlogukog proroka i mudraca smešten je u samom srcu tame: ispod bašte i pod zemljom, ali iznad svih trivijalnih ljudskih briga i zabluda. U tom svetu caruje sloboda, ona vrsta slobode u zatočeništvu u kojoj je sve dopušteno – izvan sveta licemerja i konvencija, nema toga što ne sme da se pomisli ili izrekne. Džavit zna odgovore na sva pitanja, no to su odgovori koji nikome nisu potrebni – baš zbog toga što su toliko neopozivo tačni. Jer, od odgovora na pitanja najčešće se i ne traži istina, već uteha. A Džavitovi odgovori su bespoštedno, razorno otvoreni i često istiniti – i to je ono što ih čini tako sablažnjivim.

Vildič ipak ne ostaje bez utehe. Odrastao bez oca, on ga je u Džavitovom liku doživio – ili odsanjao, svejedno. Pored toga, oživljavanjem svog najznačajnijeg doživljaja on oživljava i svest (ili, ponovo, iluziju) o tome da taj život zaista jeste bio život.

U priči U poseti Morenu, mnogi čitaoci će u naslovnom junaku, piscu-katoliku poljuljane vere, prepoznati odjek Grinovog neortodoksnog i skeptičnog katoličanstva, zbog koga su njegova dela tako često nailazila na nerazumevanje upravo kod najpravovernijih katolika. Tu je, ravnoteže radi, i narator-ateista – ili tobožnji ateista. Tako u ovoj

³Graham Greene, *The End of the Affair*, Penguin Books, Harmondsworth, 1985, p. 7.

priči tobožnji vernik i tobožnji ateista tragaju za suštinom i smislom vere. Njihova potraga odvija se u božićnoj noći, obavijenoj atmosferom kao stvorenom za slutnju i otkrivanje jednostavnih, a velikih istina. I još većih tajni, poput one koju za sobom tako suptilno ostavlja ova priča, priča u kojoj najjednostavnije stvari poprimaju auru čuda.

San o čudnoj zemlji je nešto sasvim suprotno; reč je o demistifikaciji čuda sprovedenoj kroz priču u čijem je jezgru pomalo morbidna anegdota, ispričana savršeno primere-nim, crnohumornim tonom. Ta priča na ironičan način korespondira ne samo sa Posetom Morenu, već i sa pripovetkom Ispod bašte. Polazna tačka i naratorova vizura veoma su slične; i ovde je reč o svojevrsnom rastajanju od života u kome se već nazire svet onostranog. Grin, međutim, u ovoj priči ne oživljava san transformišući ga u stvarnost – kao što čini u Džavitovom svetu ispod bašte – već ga na ironičan način raskrinkava. Čuda ne postoje, poručuje pisac, ali ta činjenica ne umanjuje njihovu destruktivnu moć onda kada se – kao u tragikomičnom košmaru Grinovih junaka – pojave kao fatalna, smrtonosna opsena.

I onda kada nisu smrtonosne, opsene u ljudskom životu ostavljaju žig koj se ne da izbrisati nikakvom snagom stvarnih činjenica. Tome u prilog ubedljivo svedoči priča Otkriće u šumi, koja tako na pravi način zatvara i zaokružuje zbirku. Njen bajkoviti početak, u idiličnom pastoralnom ambijentu, slika obrise jednog pomećenog, izmešanog sveta u kome se čuda ne samo mogu, već i moraju očekivati. Glavni junak je i u ovoj priči uhvaćen u prelomnom životnom trenutku. Devetogodišnji Pit provodi svoju poslednju slobodnu jesen pre nego što će se pridružiti ocu-ribaru u svetu odraslih ljudi. Umesto doslovne smrti, čiji dah prožima pret hodne tri priče, ovde je u prvom planu, ništa manje dramatična i bolna, smrt detinjstva. Tamna šuma pred kojom Pit sa svojim drugovima neodlučno stoji, metaforički je ekvivalent sveta iskustva koji ga u životu neminovno i nestrpljivo očekuje. Otuda je i sloboda izbora nagoveštena dečijim kolebanjem pred primamljivom ali i zastrašujućom mogućošću ulaska u šumu, ništa drugo do puki privid. Baš kao što moraju da odrastu, deca u tu šumu jednostavno moraju da uđu. Tu negde polagano postajemo svesni da to zapravo i nisu deca, već mali ljudi. Jedino po čemu ih prepoznamo kao decu je-

ste to što njihovi rituali, za razliku od rituala odraslih, još uvek imaju dubokog smisla: detinja veza sa svetom iracionalnog u kome je taj smisao skriven, još uvek je snažna i suštinski bitna za njihovo poimanje stvarnosti. Po toj svojoj raspetosti između sveta nevinosti i sveta iskustva, između iracionalnog i racionalnog, deca iz priče Otkriće u šumi snažno podsećaju na dečake iz romana *Gospodar muva* (*Lord of the Flies*, 1954), Vilijama Goldinga. I u Grinovoj priči, naime, oseća se da deci nije potrebno mnogo da bi ispoljila bestijalnost koja karakteriše junake Goldingove mračne robinzonijade. To je još jedan detalj koji upotpunjava sliku iz prethodnih priča: u njima Grin pokazuje da su odrasli zapravo deca, a u završnoj, da su deca odrasli. U skladu s tim, i vizura je ironično izvrnuta: dok u ostalim pričama odrasli nastoje da čitav svet sabiju u orahovu ljusku svog detinjstva, Pit je, iako dete, u Otkriću u šumi svestan da njegovo skućeno okruženje nije svet, i da svet mora biti negde drugde. I za njega, istina, kao i za svu decu, u svetu postoji nebrojeno mnogo tajni, no Pitova družina pokazuje da deca izlaze na kraj s tajnama neuporedivo lakše nego odrasli; ovde ključ za razrešenje misterije pronalaze u simbolici svojih igara.

A šta su zapravo, šta su *stvarno* otkrila deca u priči Otkriće u šumi? Naravno, to i nije nimalo važno. Važno je jedino njihovo osećanje stvarnosti, odnosno to kako su oni videli i upamtili svoju avanturu. Svest o tome jeste ovaploćenje svega čime je ispunjena njihova detinja mašta, i svega onoga za čime će čitavog života čeznuti, pitajući se zašto sada nema džinova? Bez pravog odgovora, tugovaće u sebi, ili glasno naricati kao mala Liz u Grinovoj priči. U priči koja, kao i sve prave priče, nema ni početka ni kraja. Možda će, ko zna, kada sledeći put bude ispričana, priča o Pitu i Liz početi rečima: Pojavio se na vrhu proplanka dok je poslednja svetlost bleдела...

Zoran Paunović

Sadržaj

Ispod bašte (7)
U poseti Morenu (70)
San o čudnoj zemlji (87)
Otkriće u šumi (102)

Varljivi realizam Grinlenda... (124)
Zoran Paunović